

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

A Cél. 1917. évf. 7. sz. — *Szekely László: Zsidók útja*. IV. közl. Antal Sándornak A magyar zsidóság jövődjéje c. könyvéről, az Ágoston Péterével kapcsolatban. Ez utóbbit valamely vidéki város egyik könyvkereskedésében sem tudta megkapni, e helyett az Antal Sándorét nyomták a kezébe. — *A világháború irodalma*. A M. Pædag. Társ. könyvtárának első köteteként megjelent A világháború c. kiadványról. — *Császár Elemér* Pekár Gyula Don Juanját ismerteti, melyben tudós és egyszeresmind költői művet lát. — *Farkas Zoltán: Irodalmi Szemle*. Molnár Ferenc Óriás-a (a vizenyősség határán pityergő szentimentalizmus); Tömörkény: A népek az ország szolgálatában (nem jobb, nem rosszabb eddigi munkáinál); Móricz Zsigmond: Vidéki hírek; Szederkényi Anna, Békassy Ferenc, Surányi Miklós, Benda Jenő, Árkay József egy-egy kötete.

A Hét. 1917. évf. 23. sz. — *Csatlós Márton: Őszi utazások a vörös postakocsin*. Ismerteti Krudy Gyula ilycimű új regényét. Rideg, precíz regénykonstrukciót nem várhatunk — ugymond — Krudy poezisétől, mely pillanatnyi asszociációk szárnyán csapong mindenfelé s egy másodperc alatt mérhetetlen távolságokba repül.

U. i. 25. sz. — *Zolnai Béla: Tömörkény István posthumus könyve* címen megállapítja, hogy T. a háború realizmusának írója. Pillanatfelvételei a magyarság lélektani múzeumába valók.

U. i. 26. sz. — *Zolnai Béla: Az élet arca* címen Barta Lajos ily című novellás-kötetét ismerteti. B. mondanivalója az 'élet arcáról' kevés. Jellemzési módja nem elég koncentrált. Stílusa egyenetlen, novelláinak tragikus befejezése erőszakolt.

A Szent István Akadémia Értesítője. 1917. évf. 2. sz. — *Zoltvány Irén: Arany János emlékezete*. (A Szent István Akadémia 1917 április 22-diki Arany-ünnepén tartott felolvasás.) A nemzeti szellem legmagasabb fokon való kifejezésén kívül nagy jelentősége és értéke van Arany János költészetének még egy más egyetemes és magas szempontból is: művei a maguk egészében, irodalomtörténeti és közművelődési nagy jelentőségükben... mint az emberi legfőbb eszmények... és a diadalmas keresztény világnézet művészi kifejezői etikai értékük szerint is örökbecsűek maradnak. — *Bán Aladár: Kalev fia az alvilágban*. Részlet az észtek nemzeti eposzá-

ból. Műfordítás. Kreutzwald Friedrich Reinhold (1803—1882) megérdemli, hogy a Kalevipoeg (= Kalev fia) szerzőjének nevezzük. Az újabb folklorikusatudományok ugyanis kiderítették, hogy a kereken 19,000 sorból álló költeménynek háromötödét, majdnem 12,000 sort, Kreutzwald maga írta oly értelemben, hogy prózai hagyományokat, — mondákat és meséket — olvasztott egybe és öltöztetett versbe. Aki oly énekeket tud alkotni prózai hagyományok alapján, az valódi nagy költő. Hogy ennek elismerésével még honfitársai is mindeddig késtek, annak oka az a félszeg erőlködés, mellyel a Kalevipoeget mindenáron népkölteménynek szeretnék volna tekinteni. Arról azonban megfedekeztek, hogy a Kalevala a maga nemében egyetlen; nincs a világnak több oly naiv eposza, mely annyira a nép alkotása volna, mint a finneké. A Kalevala tulajdonképen nem is eposz, hanem népének gyűjteménye, melyeket egységes szerkezet nem tart egybe.

A Társaság. 1917. évf. 30. sz. — Közli Gyóni Géza fényképét és két kiadatlan versét. (Hozzád száll, Egy szó . . .)

U. i. 31. sz. — *Darvay Kálmán: Visszaemlékezések* (I) címen, Kisfaludy Sándornak Medina Mária iránti szerelméről ír. — *Körmenyi Viktor: Gondolatok egy messzi sír körül.* — Kegyeletes megemlékezés Gyóni Géza tragikus elmúlásáról. [V. ö. A Hét. 1917. évf. 31. — Alkotmány. 1917. évf. 185. sz. (Tárca). — Pester Lloyd. 1917. évf. 185. sz. (Tárca).]

Akadémiai Értesítő. 1917. évf. 6—7. sz. — *Császár Elemér: Toldy Ferenc kritikai munkássága.* (1917 ápr. 6-án tartott előadása kivonata. Az egész tanulmány megjelent az Irodalomtörténeti Közlemények 1917. évf. 3—4. sz.-ban. Ismertetését l. folyóiratunk 1917. évf. 528. l.) — *Kozma Andor: Jelentés az Ormody Amelie-jutalomról.* Somló Sándor A király leánya c. szomorújátéka kapta a jutalmat, Lázár István Hágárja dícséretben részesült. — *Jánosi Béla: Jelentés a Halmos Izor-pályázatról.* A magyar szépirodalmi kritika történetére kitézött pályázat eredménytelen maradt; 1918 december 31.-i határral újból kitézetett. — *Fest Sándor: Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig.* (Kivonat az 1917 ápr. 16.-i felolvasásból). A legrégebb érintkezések — ref. teológusok Angliában — nem jártak általános kulturális hatással. Mária T. s még inkább II. József korában kezdődik a jelentékenyebb hatás és érdeklődés; azóta válik hagyománnyá főnemeseink angolországi tanulmányútja (B. Vay Miklós, Berzeviczy Gergely, stb.), melyek közt a legfontosabb a Széchenyi Istváné (1817). Az ez időben nálunk járt angolokról s az angolok hazánk iránti érdeklődéséről külön fejezet szól (Keith, Wraxall, Bright; Mrs. Gore, Bowring). Az angol hatás, mely Bécsben a 80-as években szorítja le a franciát, nálunk első sorban dunántúli írónknál (Péczeli József, P. Horváth Ádám, Kis János) érezhető. Edvi Illés Pál az angol ballada első magyar utánpótlója; Petz Lipót Shakespeare-fordító. Ezekon kívül a kassaiak: Bacsfányi (Ossian), Baróti Szabó (Ossian, Milton), Kazinczy, tesznek legtöbbet angol irodalmi hatások közvetítésében; angolul ugyan kevésbé tudnak s bécsi izléstől függenek. Dayka, Csokonai, Verseghy, gr. Desselwffy József emlí-

tendők még. Erdélyben, hol Teleki Mihály óta érdeklődnek Anglia iránt, Döbrentének van fontosabb szerepe, s az ő példáját követi: Buczy Emil, Bölöni Farkas Sándor, Wesselényi M. — *Kemény Lajos: Kazinczy Ferenc levelezéséhez*. Két levél K.-tól a kassai magistratushoz (1788 szept. 18; 1790. május 16), és egy, Simai Kristóftól K.-hoz (keltezetlen). — *Dr. Walentinyi Dezsőné: Kazinczy Gábor hat levele Tompa Mihályhoz*. K. G. még patakai diák korából ismerte Tompát, de szorosabb barátságuk csak a forradalom után kezdődik, mikor K. G. a borsodmegyei Bánfalvára vonult vissza, s melegebbé csak az 1859-i miskolci Kazinczy-émlékünnep óta lett. A közölt levelek 1860, 1861, 1863-ból valók, a legutolsó 1864 ápr. 13-ról, öt nappal előzve meg K. G. halálát. Tartalmuk többnyire szigorú, bár barátságos kritika Tompa egy-egy verséről. — *Mészöly Gedeon: Zsoldos Ignác és gróf Széchenyi István*. Részlet Zs. I.-nak «Töredékek Magam- és Kortársaimnak Életéből» c., az Akadémia irattárában levő kézirati művéből. A közölt részlet egy döblingi látogatásról számol be. — *Az 1917 ápr. 30-iki összes ülés jegyzőkönyvéből: Vargha Damján*, ki 1902-ben a magyar kódexek forrásairól írt pályaművével föltételelesen megnyerte az Ipolyi-jutalmat, kiegészítve és befejezve újra benyújtotta munkáját, melynek most már a jutalom kifizetendő.

Az Újság. 1917. évf. 141. sz. — —*án*. Tersánszky Józsi Jenőnek Viszontlátásra drága! c. háborús tárgyú művét bírálja. A könyv egy leányról szól, akin szinte végigtipornak a hadak, barát és ellenség egyaránt. Külső szemlélettel ennyire mélyre hatolni még igen kevés művésznek sikerült. A szerző különösen a lelkiállapotok festésében erős.

U. i. 153. sz. — *Vér Mátyás: Szilágyi Géza új novellái*. Az ördög nyája c. kötet bíráló ismertetése. Mindenik novella egy finoman, a tökéletesen kidolgozott lélekportré... összességükben pedig (a «Fantasztikus szerelmek» novelláit is ideértve) a társadalom hű képét tükrözik vissza minden képmutatásával együtt, melynek nyomása alatt az egyén kénytelen eltitkolni legelevenebb vágyait. Szilágyi Géza novellái ép oly egyéniek, mint lírája. Irodalmunkban nincsenek ősei. E novelláknak azok a mesteri erkölcsrajzok az elődei, melyeket «Lepel nélkül» c. könyvében gyűjtött egybe.

U. i. 158. sz. — *Petőfi barátja meghalt*. Hír arról, hogy Kolmár József nyug. főgimn. tanár Petőfi Sándor egykori barátja, a Petőfi-Társaság tiszteleti tagja, 1917 június 22-én, 97 éves korában Pozsonyban meghalt. — (p. g.): *Hangay Sándor verseskönyve*. A «Hadak útja» c. kötet rövid kritikája. «A sok szép vers közül kiválnak azok, melyekben a költő anyjához, feleségéhez és két kisfiához szól meleg, meghitt hangon.»

U. i. 162. sz. — *Várady Antal: A szerbutczai lakás*. Visszaemlékezés XIX. hetvenes éveinek egyetemi életére és ezzel kapcsolatban Greguss Ágostra, Toldy Ferencere.

U. i. 180. sz. — *Gyalui Farkas: Jósika Miklós új életrajza* címen Dézsi Lajos könyvét ismerteti.

Budapesti Hírlap. 1916. évf. 357. sz. — *Striegl F. József: Himnuszunk a Spree mentén* címen a berlini egyetem magyar tanszékéről ír.

U. i. 156. sz. — *Rákosi Jenő: Regények.* Vándor Iván Balassa Bálint szerelmei c. könyvének hibája és erőnye ugyanaz. Nem embereket ír meg, hanem érzelmeket. V. Balassája átszökik a maga korából a huszadik századba. Lázár Istvánnak: A fekete grófné c. könyve nagy készséggel, gyakorlott tollal, színes stílusban hevenyészett regény. Befejezésül R. J. bírálja a modern regénytémákat és kompozíciókat.

U. i. 183. sz. — *Nagy Samu: Tilinkó* Komáromi János új elbeszélés-kötetének ismertetése.

U. i. 186. sz. — *Rákosi Jenő: Regények.* Herczeg Ferencnek Tűz a pusztában c. regényében egy fantasztikus per izgalmi és titokzatosságai játszódna le előttünk. Ujhelyi Nándor Tabán c. művében a régi Tabánt támasztja fel s népesíti be stílszerű alakokkal. Kálnoki Izor munkája: Klárika doktor egy világraszóló tudományos felfedezés regényének indul, de egy szép és szerelmes asszony tragédiájává lesz a szerző kezében. Az elhibázott koncepció mellett fényes oldala néhány mellékalakja: az öreg vidéki orvos és a riporter-újságíró. Berkes Imrének Babel c. regénye nem tehetségnélkül való próbálkozás. Figyelemreméltó újdonsága a könyvpiacnak Ferenczy Árpád két kötete: A Nirvána felé, többé-kevésbé regényes és érdekes történetek Indiának nálunk elég kevésbé ismert titokzatos multjából. Molnár Ferencz: Ismerősök c. könyve alkalmi tárcák sorozata. Ilyenekben M. F. a legerősebb.

Budapesti Szemle. 1917. évf. 6. sz. — *Berzeviczy Albert: Arany János emlékezete.* (Elnöki beszéd az Akadémia 1917 május 6-án tartott ünnepélyes közülésén.) „... mintha költészetének nagyszerű igazolását kellene a jelen véres napok alatt megérnünk! Hiszen a magyarok harci hősiségének nincs lelkesebb dalnoka, mint ő.” — *Heinrich Gusztáv: Arany János és az Akadémia.* (Az A. J. emlékének szentelt ünnepélyes nagygyűlés főtitkári jelentéséből.) Arany Jánost az Akadémia 1858 dec. 5-én választotta meg levelező és (amire sem előbb, sem utóbb nem volt példa) ugyanaz a nagygyűlés nyomban rendes taggá. Akadémiai jutalmat Arany János jóval többet nyert, mint bármely tagtársa az Akadémia alapításától a mai napig. Korszakot alkot Arany életében és viszonyában az Akadémiához titkárrá választása 1865 január 26-án. Ezt a hivatalt 1865-től 1877-ig töltötte be. A nagy költő végrendeletében az Akadémiára kétezer koronát hagyott. (A cikkből kitűnik, hogy a szerzőnek ugyanerről a tárgyról szóló kimerítő dolgozata az egész idevágó anyag feldolgozása után az Akadémiai Értesítőben fog megjelenni.) — *Négyesy László: Arany művészete és elmélete.* Mi része volt Arany költői alkotásában a reflexiónak, az elméleti belátásnak, a tudományos, elvszerű gondolkodásnak? E kérdés már azért sem közömbös, mert Arany, bármennyire becsülte a tanulmányt, sohasem tartotta elégnak a költészethez. Az ő költészete ugyanis nem tanulmányokból és elhatározásból fakad, hanem oly lélekállapotból, amely az alkotó géniusz ismertető jegyeit mutatja. A rendelkezésünkre álló adatok szerint

úgy a költői szemlélet, mint az ítélet ősi tényező volt lelki történetében. Érzelmi gazdagodásával, fantáziájának izmosodásával lépést tart értelmi erejének fejlődése. Irodalmi tudatosságára ébresztőleg hathatott első ideáljának, Csokonainak példája. Mindaz a kritérium, a miről Kant óta mostanig a lángelmét fel tudták ismerni, megvan a Toldiban, de ugyanebben a műben a tanulmányoknak is hatalmas része van. Általában Arany nagy alkotó mozgalmasságával lépést tartanak elméleti reflexiói. Eszméi vizsgálatából kitűnik, hogy esztétikájának alapelemei már a szabadságharc előtt megvoltak. És eszméi, tételei annál termékenyebbek s kivált a maga költői gyakorlatában annál inkább értékesíthetők voltak, mert maga jutott rájuk, olvasmányai során és költői munkája mellett, nem esztétikai könyvekből merítette. Olvasott ugyan elméleti műveket, de inkább kritikusoktól, mint esztétikai rendszeralkotóktól. Az ötvenes évek második felében Planchet és Schmidt Juliánt is forgatta. Arany szelleme legtöbbször kétféleképp bánt el a szemléleti anyaggal; képzelete tovább adta ítéletének; amaz művészi alakba öntötte, ez fogalmakká, eszmékké dolgozta fel. A tartalomtól és formától, géniuszától és tanulmányból összeforrott művészet teszi Arany remekét halhatatlanokká. — *Tolnai Vilmos: Arany nyelvművészetéről.* A nyelvművészetnek két alapja van: a nyelv szótári gazdagsága és a vele való bánni tudás. A szókincs mennyiségére nézve Arany leggazdagabb íróink egyike. Vele e tekintetben csak az egy Jókai mérkőzhetik, kinek szókincse nagyobb ugyan, de ha irodalmi termékeik arányában mérjük, akkor Aranyé az elsőség. E szóbeli gazdagságnak több forrása van. Az első a nép nyelve; ez Aranyra nézve a legközvetlenebb forrás. Még élete vége felé is a szalontai nyelvre hivatkozik, ha akár egyes szavakra, akár szókötésre vagy fordulatra nézve vita támad. A szalontai nyelvhöz járul később Debrecen nyelvének ismerete. Majdnem egy évtizedig tartó tanárkodása pedig egy harmadik nyelvjárás területére veti: a nagykörsire. De nem marad rejtve előtte az ország többi részének nagyarsága sem, mert buzgón olvassa a népköltési és tájszógyűjteményeket. A másik forrás, melyből Arany szókincsét gazdagította: olvasmányainak sokasága. E miatt a szinte szédületes olvasottság miatt olyan nehéz Arany valamennyi tárgyi forrását fölkeresni. Egyébként a szót, melyre épen szüksége volt, nem nagyon kereste: magától ömlött tollára, önkénytelenül merült fel emlékezetében. Finom érzéke volt a szónak stilisztikai és esztétikai értéke iránt is. Mestere volt a szó akusztikájának és optikájának. Hogy mennyire mestere a hangutánzásnak és hangfestésnek, bizonyítják iskolai stilisztikáink, melyek példáik javát Aranyból idézik. Erős zenei érzéke vezeti a vers legzeneibb elemének, a rímnek gyakorlati alkalmazásában és elméleti fejtegetésében. Erős és mély zenei érzéke legnagyobb diadalát a vers ritmusos felépítésében üli. A nyelv zeneiségéhez tartozik még az a mód is, a hogyan Arany a hangsúllyal és a szórenddel bánik. Ami szórendbeli finomság a magyar nyelvben: a régiben s az újban, a népiiben s az irodalmiban nyilván avagy rejtve leledzik, az mind megtalálható Arany költeményeiben. De a nyelvnek nemcsak zenei sajátosságait aknázza ki művészi módon, hanem azokat is, melyek látásunkat, szemlé-

letünket, képzeletünket ingerlik. Leírásainak erős optikai hatása Arany éles megfigyeléséből következik. A valóságosság jellemzi Aranyt ott is, a hol a kép csak stilisztikai dísz: a metaforák sokszorú és tarka használatában, a jelzők találó, sőt szükségszerű alkalmazásában. Azonban ő nemcsak a nyelv rendes művészi eszközeivel él, hanem felhasználja azokat is, melyeket a legtöbb költő szinte nem is tart méltóknak arra, hogy észrevegye őket. Humoros, szatirikus, tréfás versei tele vannak a legbohókásabb szójátékokkal. Arany művészetének jelessége még: a külső kifejezésnek teljes simulása a tartalomhoz. Innen van, hogy nincs két költeménye, amely ugyanazon a hangon szólna. Nyelv-művészetében a művészi ösztön mellett kétségtelenül része van a tanulmánynak is, a mit alkalomadtán az ifjabb költői nemzedéknek sem felejt el lelkére kötni. Általában nincs nyelvünknek oly nyilvánvaló szépsége, melyet művészetének eszközévé ne tett volna. Költészetének nyelvi jelentősége, hogy Arany a XIX. század magyar nyelvének legegységesebb művésze, benne nyilvánul meg legteljesebben a magyar nyelv géniusza. — *Ferenczi Zoltán: Petőfi és Arany barátsága.* (Elnöki megnyitó beszéd a Petőfi-Társaságnak Arany János születése századik évfordulója emlékére tartott ünnepi ülésén, 1917 márc. 18-án.) A barátság érzelme a legcsodálatosabb érzelmek egyike. Az igaz barátság pedig annál ritkább, mert csak nagy és nemesre irányuló lelkék közt lehetséges. Szép példa rá a Horatiusé és Vergiliusé. a Goetheé és Schilleré, a Petőfié és Aranyé, mind a három kongeniális szellemek között. E barátságot Petőfi kezdte. Arany volt az egyetlen ember, kinek leveleit Petőfi megőrizte. Ő volt az egyetlen, kivel költészeti kérdésekről is értekezett; az egyetlen ki előtt nem voltak személyi és családi titkai. Arany levelei méltó párjai Petőfi leveleinek. E barátságot a sír nem tépte szét. Arany mintegy folytatta levelezését azokban a költeményekben, melyeket költőbarátjához írt. — *Kékylajos: Tömörkény István* (1866—1917.). A német eredetű Steingaszner-családból származott Tömörkény valósággal a szegedi és szegedvidéki magyarság életének monografusa. Egész életén át magyar levegőben élt s szerető elmélyedéssel kutatta a magyar pusztai élet költészetét s a népszokások különösségeit. Katonáskodásából visszatérve a Szegedi Naplónak lett munkatársává, Mikszáth és Sebők utódává s az ő példájukra és hatása alatt indult meg írói munkássága is. E hatás alól soha nem tudta kivonni magát, sőt egyáltalán fejlődést sem mutat pályája. Egész írói pályáján a szegedi élet képei foglalkoztatják s ezeken kívül mindössze csak katonáskodásának emlékei és alakjai sugallják, de voltaképen ez a tárgyköre is csak szegedi magyarokat mutat be idegen földön. Alakjai általában szegény emberek, s három körből válogatja őket: tanyai és pusztai magyarok sorából, vízenjáró emberek közül s a város külső részének szegényeiből, a kétkézi munkásokból. Tömörkény emlékeiben s élményeiben átélte a magyar pusztának azt az átmeneti korszakát, melyben lekopott róla minden romantika s kiterítette fölötte szárnyát a civilizáció. Rajzolja a tanya-világ nehéz szociális kérdéseit. Legkedvesebb műfaja a könnyed, rövidebb, zsánerszerű rajz. Élesszemű megfigyelő, de leleménye igen fényes; inkább látott,

12

hallott, megfigyelt kis apróságokat, néprajzi érdekességeket igyekezett irodalmi formába önteni. Inkább a népelet bűvárának, mint a költőnek tekintetével és érdeklődésével nézte az életet. Alakjai egyszerű lelkében nem annyira az általános emberi, mint inkább a különös vonásokat tárja fel. Egyébként e tipusos rajzoló módja mellett is sok érdekes és eredeti alakot mutatnak be dolgozatai. Alakjai sorában talán még legtöbb eredetiséggel rajzolja a csószot, a tanyai világnak e kedves humoristáját. Embe-reinek amily kevéssé kényes az etikájuk, ép oly egyszerű az életbölcseletük is. Kedves témája Tömörkénynek az elmúlás előestéjének rajza. A mennyire eredeti az a világ, melyet rajzol, ép annyira sajátos az a forma, melyben megállapodott. Mintegy lejátszatja előttünk az életnek egy kis részletét, melyet egy-egy tréfa, elmés mondat vagy érzelmes fordulat vezet be. A jelenet bemutatása előtt maga is az olvasó elé lép. Az ábrázolt egyszerű emberek értelmi színvonalán igyekszik maradni nemcsak a párbeszédekben, de a nép nyelvén beszél még olyankor is, mikor ő maga okoskodik. Ez természetesen könnyen vezethet affektációra, amit Tömörkénynek sem mindig sikerült elkerülnie. Hozzájárult még ehhez sokszor kifogásolt tájnyelvűsége. Általában mindenben a kuriózum a fő előtte. Legtöbbször csupa etnografiai aprólékoságból fűzi össze rajzait; nem törekszik mesére, megelőgszik egy ötlettel. Szerkeszteni egyáltalán nem tud: hiányzik nála a koncentráltóság. Amily nyugodt kedvvel halmozza a néprajzi apróságokat, ép oly nyugodt, lassan baktató az előadása is; az elbeszélésnek nála gyakran nincs semmi belső melegsége. Van azonban két eleme tehetségének, melyek mégis költői színnel vonják be e részletekbe vesző rajzok egy részét: humora s érzelmissége. Érzelmissége azonban annyira ment minden érzélgősségtől, hogy szomorúbb történeteiben a katasztrófát csak egy-két szóval jelzi (A ravatal). Általában munkáinak néprajzi értéke alighanem nagyobb a költőinél, bár vannak egészükben is költői hatású dolgozatai (Megy a hajó lefelé; Elmúlás előtt; A fecskék stb). — *v. g.: Egy új regény.* Drasche-Lázár Alfréd Tűzpróba c. regényének bírálata. Egy nagy erkölcsi, lelki evolúció e regény tárgya, egy lélek vergődése, az öröklött szegyen kárhozata társadalmi és osztály-előítéletek béklyói közt s végül föl szabadulása. A regény főérdeme az az erkölcsi mag, mely a kiindulóponttól kezdve erőltetés nélkül érvényesül s a közönségesnél nemesebb és mélyebb érdeklődést kelt. A szerzőnek leg-erősebb írói oldala a mese kigondolása és fejlesztése, ami ritka írói tulajdonság. Csak az előadás módja lehetne változatosabb. — *s.: Nőtró a nőkről.* Kaffka Margit Hangyaboly c. regényének kritikája. «Az egész egy zárdaiskola — ez a hangyaboly — egyik tanévének rajza, helyesebben egy évének botránykrónikája. Cselekvényről, szabatos és érdekkeltő lélekfestésről, gondos és messzebb távlatú társadalmi rajzról szó sincs benne. Úgy látszik, a szerző előtt a női nemi élet egy pár beteges jelenségének feszegetése volt a fő... Méltó a regény tartalmához előadása is, melyben keresettség, magyartalanság s újat hajszoló... erőlködés váltogatják egymást. — *Király György: Heliodoros irodalmunkban.* Rajka László Heliodoros Aithiopikájának feldolgozásai a magyar irodalomban c. munkájá-

nak s egyben az eddigi kutatások kritikai fölhasználásával a Chariclea sorsának ismertetése a magyar irodalomban. E szerint Heliodoros regényét irodalmunkba Enyedi György unitárius püspök vezette be latin fordításával. A Chariclea első magyar fordítását Czobor Mihálynak köszönjük, aki már nem deákbold fordított, hanem Zschorn János német átdolgozása után. Czobor művének öt könyvre terjedő töredéke készítette Gyöngyösit újabb átdolgozásra, Gyöngyösi munkája pedig Dugonics fordítását hívta életre. — *r. r.*: *Szederkényi Anna új regényei*. Az «Amíg egy asszony eljut odáig» és a «Lángok-tüzek» c. regények bírálata. Az első regénynek az a tárgya, mint eszmél a fiatal asszony arra a kegyetlen valóra, hogy férje mellett nincs számára emberi élet, s mint szánja magát rá, hogy hibáját belátva, visszatér vezekelni a szülői házba, melyből pár hónappal azelőtt megszökött. Amíg az asszony eljut idáig, sok testi-lelki szenvedésen kell átmennie, s ezeknek rajza a tulajdonképeni tárgy. E mű részleteiben nem közönséges jellemző és megjelenítő erő nyilvánul. A Lángok-tüzekből is kiérezzük a szerző lelkének vergődését, de itt a keserű hangulatot enyhébb tónusú váltotta fel. Itt a költői probléma, melyből a cselekvény kisarjad, általánosabb és mélyebb: a nő hivatása, a mint két egymásra következő nemzedék fogalmazza. A régi felfogás azt hirdeti, hogy a nő a férfi segítőtársa, igazi rendeltetése az anyaság; a modernek szerint a nő a férfi egyenrangú vetélytársa. A történet, mely ezt a problémát hordozza, jobban van megalkotva, mint az előbbi regényé. A szerző ereje azonban inkább az indokolásban, mint a kigondolásban van. Stílusában is van bizonyos keresettség, nyersség, az egyszerűség túlságos hajszolása a választékosság rovására. De biztató jel, hogy erényei minden újabb művében határozottabban bontakoznak ki.

U. i. 7. sz. — *Galamb Sándor: Irodalomtörténetírás és művészettörténet*. Az irodalomtörténet sokáig, még Taine kezében is, inkább csak segédtudománya volt az általános történetnek, koreszmékre, faji és nemzeti sajátosságokra fektetvén a fősúlyt. A művészettörténet ugyanilyen helyzetben volt, de hamarabb megérezte, hogy igazi feladata a tisztán művészeti szempontok érvényesítése. E felfogásnak kell megvalósulnia az irodalomtörténetben is, vagy amint a szerző most már céljához képest szűkíti a fogalmat: a költészettörténetben is, csakhogy itt a művészi problémákon kívül a tartalmiaknak (világnézet) is fontos hely jut, s azáltal szociális és történeti vonatkozásai is szorosabbak, mint a tárgyalt másik tudományzakéi. Csak úgy válhat önálló tudománnyá, ha meglátja azt, ami tárgyának történeti változásaiban immanens, a milieutól független elem, s tudatosan kevesbíti az idegen területtel való kapcsolatokat. Fő feladata: az írók egymásra hatásának, költői törekvések egymásból következőségének feltüntetése; inkább a formai hatásokra kell figyelemmel lennie, mint a tárgyiakra. Az immanens fejlődési elv csirájában megvan már Taine elméletében is. Megvan Beöthy Zsolt elméletében is, ki nagy szerepet tulajdonít az irodalmi hagyomány hatásának. De ez nála nem centrális elv; viszont épen ő az, ki nálunk az irodalomtörténetírásnak Taine-i alapon álló definícióját adta, mely költészetünk történeti vizsgálatát tel-

jesen a nemzeti történelem szolgálatába hajtja. (Ez érdekes és nagy olvasottságra támaszkodó cikk egy pár megjegyzést kíván. Önálló tudományá akarván tenni az irodalomtörténetet, legelőször is megcsonkítja s pusztán a költészet történetére szorítja; így megszorítva, aztán az általános művészettörténetnek rendeli alá, vagyis — cseberből vederbe — ismét segédtudományá degradálja. Fejtegetései a *költészet* történetére vonatkoznak, de eredményeit már az *irodalom* történetére alkalmazza. Ez a kettő pedig nem egy, nem még ma sem, s annál kevésbbé a régibb századokban Avagy Pázmány a költészet történetébe tartozik-e? S megmerné-e kockáztatni valaki, hogy kihagyja az irodalom történetéből? Szabad bárkinnek megírnia a magyar költészet történetét, csak ne higgye azt, hogy az irodalom történetét írta meg. Abban igaza van, hogy az irodalomtörténet sokáig, nálunk is, mintegy segédtudománya volt a politikai történetnek, mi által saját feladatait nem látta egészen világosan. De nem kell megijedni; ez inkább csak látszat, mit a bevezetésekben közölt definíciók ébresztenek; maguk az irodalomtörténetek — a Beöthyé is — aligha mellőznek valamit, ami irodalom, s történeti előadásukban is fő tekintettel vannak a tisztán irodalmi jellegű folytonosság feltüntetésére. Szerző cikkekéből úgy tűnik fel, mintha Taine óta semmi sem történt volna; pedig ha csak Brunetière-t említjük is, szinte fölöslegessé válik a szerző egész fejtegetése. Az irodalomtörténet valódi feladatait különben maga az irodalom fejlődése tüzi ki; az irodalom fogalma, köre más volt régen, mint Bessenyeiék óta s más ma, mint a XVIII. század végén; egy régebbi, igen vegyes, «egyetemes» irodalomból, egy igazi «mindenes gyűjtemény»-ből bontakozott ki százados fejlődés során az, amit ma irodalomnak nevezünk, s az irodalom története, ha a történeti valóságot meghamisítani nem akarja, nem lehet más, mint a fejlődés hű bemutatása. Az idegen területtel való kapcsolatokat «tudatosan kevesbiteni» tehát nem szabad; csak oly mértékben szabad, amint azok esetleg a fejlődés folyamán valóban kevesbednek; s tudománytalan eljárás volna tagadni vagy mellőzni irodalmunknak korábban kétségtelenül megvolt kapcsolatait a politikai, sőt még régebben az egyházi történettel is). — *Zayzon Sándor: A centralisták és a megye reformja.* A megye autonóm hatósággá fejlődésének s a megyei reform érdekében folytatott hirlapi és politikai küzdelmeknek ismertetése. — *Oláh Gábor: Csokonai és a rokokó.* Cs. a rokokó szellem rövid ráhatására kedves, magyaros visszhangot ad. Szerelmi dalaiban, komikumában, sőt ódáiban is van valami «bujdosó kellem», öntudatos kedvességre törekvés. A szavak szerelme, képek özöne, színek, hangok széles szökellése, szerkezettelen pompázás; szaloniasított pásztor-világ; mitológia, mint az érzékiség tetszetős, kecses kerete, olykor filigrán kedvességgel; pittoreszk tündériesség elegyülése vaskos földiséggel; loyaltása, mellyel grófi mecénásokhoz, sőt egyszer egyenest a királyhoz fordul; bókok, parádés szépetmondások, néha keresett dísz; a természetnek, mint egy liliputi-világnak miniatűr ábrázolásai; a parányiség kedvelése; a nyelv, mint ornamentum; a díszítés, mely túlnó a szerkezeten: rokokóelemek, melyek szerencsésen s kedvesen fonódnak össze költői lényé ere-

dendő sajátjaival. A rokokó-világ csináltsága nála még közelebb esik a természethez, felszínessége az elkomolyodáshoz. Csak egyben igazán rokokó: a pompázásban, szavakkal tündöklésben, gondolatok, képek raffinált ornamentikájában. — *k. l.*: *Képek a magyar paraszt háborús életéből*. Ismertetés. Tömörkény István poszthumusz műve (Népek az ország használatában) a legegyszerűsebb és -költőibb hatásának látszik T. munkái között. A néprajzi érdekesség itt tért enged a költőinek. Életteljes vonásokkal rajzolja az itthoni háborús magyar paraszti lelket. A föld állandó szerelme mellett a háború nyomait mutatja meg ez egyszerű, sebeiket nagy tartózkodással rejtegető emberek lelkén, kiknek csöndes beszélgetéseiben csak távoli hullámverése érzik a viharos időknék. Legkedvesebb s legtöbb humorral bemutatott alakjai a rég kiszolgált s régi katona-émlékekkel beöltözködő öreg katonák, kik «ajándékba» adják magokat a királynak, mert kötelesség csak a fiak odaadása volt. Móricz Zsigmond novelláiban (A tűznek nem szabad kialudni) most is feles számmal van a piszok, a durva erotika. Móricz a magyar paraszt szatirikusának a szerepében tetszeleg. Nyelve meglepő romlást mutat: csináltság, mű-népesség ütközik ki nyelvéből; különféle tájszólásokat kever valami habarék nyelvvé, s gyakran időszerűtlenül erőlteti képes beszédet. A parasztró ma sem tud jót mondani.

U. i. 8. sz. — *Jánosi Béla: Brassai a művészi hatás okairól.* «A gyönyörűségről, melyet a Szép-művek szemlézése vagy hallása okoz bennünk» címen jelent meg a Nemz. Társalkodó 1832. évf.-ban Brassainak egy önálló gondolkozást tanúsító, érdekes esztétikai értekezése. Hadat üzenve minden dedukciónak, a tapasztalást vallja az esztétika egyetlen forrásának. Az esztétikai élvezet szubjektív feltételeit vizsgálja s ezáltal válik nálunk a lélektani esztétika úttörőjévé. A művészeti szépet megkülönbözteti a természeti széptől, s ezt teljesen mellőzi tárgyalásában. A művészi hatás kizárólagos magyarázatául nem fogadja el az utánzást és eszményítést; két alaptörvényre: a lelki képességek gyakorlásában rejlő gyönyörűsége s a meggyőzőtt nehézség jóleső érzésére vezet vissza az eszt. tetszést. A mű-életvezet alkalmával lelkünk kiegészítő, utánteremtő munkásságát foglalkoztatjuk különösen, vagyis a képzelőerőt, s ezáltal mintegy részt veszünk az alkotó művész aktivitásában. A kiegészítést, bár ezt nem fejt ki részletesen, nyilván az asszociáció-elméletnek megfelelően képzelel. Az élvező aktív részvétele más és más fokú a különböző művészetekben, aszerint, hogy az illető művészet anyaga mennyi szabadságot hagy, mennyit bíz a fantáziára. A kiegészítést úgy képzelel, hogy lelkünk az ábrázolásból az ábrázolt valóság képét törekszik mennél teljesebben előállítani; így aztán az asszociáció inkább csak az illuziókeltés eszközének mutatkozik. S itt látszik, miért rekeszti el a természeti szépet a művészeti széptől; ez utóbbi csak vázlatos képet nyújt, mely részünkről kiegészítésre szorul; a természeti tárgy azonban teljes valóság; ahhoz hozzáadni valónk nincs, Brassai elmélete, mely új alapokra helyezhette s egészséges fejlődésnek indíthatta volna esztétikánkat, e tudományág fejlődésére következmények nélkül hangzott el. — *Berde Mária: Gáspár János hagyatékából.* G. J.

pædagógus, tankönyvíró (1816—1892) Útleírása és levelezése bővelkedik irodalmunkra vonatkozó érdekes adatokban. A cikk bő idézeteket közöl, melyek Döbrentei, Kossuth, Schedel, Eötvös, Vajda Péter, Helmezy, a szobrász Ferenczy, Bajza és Vörösmartynál 1841-ben tett látogatások emlékeit örökítik meg. A levelek közlése leginkább Gyulaival való viszonyára terjeszkedik ki. Egy pár jellemző adatot külön is megemlítettünk: Gáspár Pesten 1841-ben Schedel lakását akarván megtudni, a Privorszky-kávéházban, mely tömve volt ifjakkal, kérdezősködik; a legtöbb még hírét sem hallotta Schedelnek; tíz közül négy emlékezett valami olynevű suszterre, vagy valami íróra. Helmezy közli vele, hogy a Jelenkornak 2800 előfizetője van (1841-ben), legtöbb a Dunántúlról, majdnem fele az összesnek. Berliu újtájból hazatérve, G. J. népdalokat gyűjt; összeirat enyedi diákokkal 20 füzetre valót, a mi sajtó alá sohasem került. Gyulaival különösen a gyermek-irodalmat érdeklő ügyekben levelezik. — *s*: *A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet*. Szervezete s első félévi munkássága ismertetése. — *d*. —: *Szögyény-Marich emlékiratai*. Ismertetés. — *K. E.*: Hajnik Miklósnak A gyémánthintó, — Móricz Pálnak A fergetegből *c*. kötetét, — *Elek Oszkár*: Dézsi Lajos Jósika Miklósát ismerteti.

Das Literarische Echo. 1917. évf. 18. sz. — *J. Klein*: Tömörkényi Istvánról (v. ö. März, 1917. évf. 19. sz.).

Dunántúli Protestáns Lap. 1917. évf. 22. sz. — *Miklós Ödön*: *Magyar könyvtár Hollandiában*. «Sokat még nem közölhetünk a dologról, csak annyit, hogy egyik tudományos testületünk, figyelembe véve azt a körülményt, hogy az utrechti egyetemen századok óta magyarok tanulnak... mérlegeli azt a tervet, hogy ezen az egyetemen egy magyar könyvtárt alapítson és már több száz könyv készen áll arra, hogy elinduljon idegenbe.» A cikk további része e terv nagy kulturális jelentőségét fejtegeti.

U. i. 27. sz. — *Miklós Ödön*: *Kereszturi Bálint doktori vizsgája (1660)*. Adatok egy tizenhetedik századbéli debreceni protestáns pap és egyházi író életéhez. (Tárca.)

U. i. 23. sz. — *Miklós Ödön*: *Apácai Cseri János Utrechtbe történt meghívásáról*. (I.) E kérdést illetőleg a Bethlen Miklós-féle följegyzés csupán Hollandiáról, míg Bod Péter kifejezetten az utrechti egyetemről beszél. Tény az, hogy az utrechti városi tanács egykorú határozataiban egyetlen szó sincs Apácairól. Hivatalos meghívást tehát semmi esetre sem kapott. Azonban az volt a szokás Leidenben is, másutt is, hogy a visszautasítást elkerülendő, előbb mindig magánúton érdeklődtek arról, akinek meghívására gondoltak. Ugyanígy áll a dolog a jelen esetben is. Valószínű, hogy Voetius ajánlata alapján gondoltak Apácai meghívására, (E cikk befejező része u. e. lap 24. sz.-ban jelent meg.)

Egyetemes Philologiai Közlöny. 1917. évf. 5. sz. — *Trostler József*: *A Bánkbán német tárgytörténetéhez* (I.) A Bánkbánról szóló német irodalom közös forrása a latin Bonfinius vagy német fordítása (1545-ből).

A későbbi feldolgozások sorát Georgius Lauterbeck a Regentenbuch írója nyitja meg 1557-ben. (A szerző az idetartozó szöveget teljes egészében közli). — *Réthei Prikkel Mária*n: *Régi magyar énekmondók* (folyt.). Ki kell törülnünk irodalomtörténetünkben az eddigi tanítást, mely szerint valamikor egy literatus «lantos» és egy deákitalan «hegedős» énekes osztályunk volt külön-külön jellegű és rangú: úri-népi költészettel. Sem a lantosok, mint lantpengetők, sem a hegedősök mint hegedűjátósok nem voltak költők, bár egyébként akadtak köztük versszerzők is. Ez azonban sokkal inkább énekmondói, mint zenési mesterségükben leli magyarázatát. A népi hegedős énekmondókra, akikről semmi költészeti emlékünkhöz sem maradt, teljesen fölösleges ezentúl szót vesztegetnünk. A hajdani «énekes rendjeink»-ről való üres képzelődésünkből pedig igyekezzünk kiábrándulni. — *Kristóf György* Benedetto Croce Az æsthetika alapelemei c. munkájának Farkas Zoltántól való fordítását, — *Jaulusz Ilona* pedig Kereszty Istvánnak A magyar és magyarországi időszaki sajtó időrendi áttekintése 1705—1867. c. könyvészeti művét ismerteti és bírálja. — *Fest Sándor*: *Verseghy Ferenc három költeményének forrása*. Verseghy angol költészeti ismereteinek jó részét Retzer Józsefnek Choice of the best poetical pieces of the most eminent English Poets (Vienna 1783.) c. hat kötetes szemelvénygyűjteményéből merítette. «A vízkórságos» c. versének forrása Taylor The dropsical Man c. költeménye. «A kanál» meséjét Prior The Ladle c. verséből vette. «A veréb és gerlice» eredetije The Sparrow and the Dove, a Fable: Brooke-tól. — *Perényi József*: *Gróf Bethlen Imre színműve*. Bethlennek 1793-ban Marosvásárhelyen megjelent A postatzug c. két felvonásos vígjátékánál érdekesebb egy eddig kiadatlan drámája, melynek kéziratát mostanában találta meg Perényi József Arankának a kolozsvári r. k. liceum könyvtárában őrzött irodalmi hagyatékaik közt. A darab címe: «A szép Abellina avagy a bölts öreg. Egy érzékeny Játék öt felvonásban, melly is a Német Románból egészen szabadon vagyon és változásokkal kidolgozva». Forrása Karl Gottlob Cramer (1758—1817) német regényíró munkája: Die schöne Abellina (Wien und Prag 1799), melynek egy másféle kiadása is ismeretes. Bethlen színművét Bayer nem említi a Magyar drámai irodalom történetében; mindössze egyszer adták elő Marosvásárhelyen 1804. szept. 14-én.

U. i. 6—7. sz. — *Ferenczi Zoltán*: *Zrinyi «Az török afium ellen való orvosság» című művének forrásai*. A szerző utalva arra, hogy egy másik dolgozatában (l. folyóiratunk 1917. évf. 425. l.) már kimutatta, mit vett Zrinyi e művében Busbequiusnak Exclamatio: sive de re militari contra Turcam instituenda consilium c. művéből, jelen cikkében részletesen ismerteti a többi forrásokat (Horatius, Vulgata, Plinius, Aesopus stb.). Végül megállapítja, hogy Zrinyi e munkájában Machiavellitől körülbelül semmit sem vett fel. — *Trostler József*: *A Bánk bán német tárgy történetéhez*. (II.) Lauterbeckre időrendben Hans Sachs drámája (1561.) következik. Hans Sachs nagy olvasottsága valószínűvé teszi, hogy Bonfiniuson kívül Lauterbeck népszerű Regentenbuch-ját is felhasználta. Az utána következő s Bonfiniust kivonatoló Theodor Zwinger vázlata (1565.)

ugyan még történeti szempontból is csak regisztrálás-számba megy, de a tárgyat magát annyira beleilleszti műve moralizáló keretébe, hogy a vele egykorú Andreas Horndorff már kész hagyomány folytatójának tűnhetik föl. Többet jelent s latin nyelvűsége ellenére is a tárgy német fejlődés-történetébe illeszkedik Justus Lipsius (1547—1606) belga filológusnak s Tacitus ismert kommentátorának a feldolgozása. (1605.) Belső formájában igazi anekdota, amely néhány sorba sűriti a Bonfiniusnál talált anyagot. J. Lipsiusszal megindul s befejeződik a drámai elemek anekdotikus ki-jegecedése. De a latin anekdota német nyelvű megfelelőjére csak Georg Schediusnál akadunk 1647-ben. Főforrása ennek is Bonfinius. Schedius után egyik legjelentősebb pontjához érkezik az anekdotikus fejlődés Matthias Abele osztrák író (1618—1677.) Metamorphosisában, (1651.) mely Bánk gyilkosságának elsősorban jogi oldalát állítja eléénkbe. Forrása Lauterbeck. (A szerző ezután közli az idetartozó szöveget.) — *Alszeghy Zsolt* Pekár Károlynak Morvay Győzötől sajtó alá rendezett Magyar Kultúra c. munkáját, — *Király György* A Szent Domonkos-rend multjából és jelenéből c. alkalmi díszművet, — *Koszó János* Else Beilnek: Zur Ent-wicklung des Begriffes der Weltliteratur (Leipzig, R. Voigtländer. 1915. 82 l.) c. értekezését, — *zb.* pedig Babits Mihálynak A gólyakalifa c. regé-nyét ismerteti és bírálja. — *Hellebrant Árpád*: *A magyar philologiai irodalom 1916-ban.* Könyvészeti egybeállítás.

Élet. 1917. évf. 22. sz. — *deák*: *Romantika.* A romantika az érzések egyeduralma. Mindent az érzései által fog meg, átöleli az egész világot, nincs akadály számára, mert a fantázia a vezetője. Minden költészet egy embertömeg szava és minél nagyobb a tömege, annál szociálisabb hatású. Az új költészetet, a szociális univerzális hatású költészetet a feltörekvők küldik és annál több joga van a feltörekvő társadalomnak az életre, minél több ereje van. A romantikus ember stagnál, nem a tett embere. Az új társadalomnak az első egységes kirobbanása lesz a romantika halála. A cselekvés kezdete. A tette ébredt társadalom majd épen olyan igazság-talan lesz az álmokkal, mint volt a romantika a praktikus étellel szem-ben. Nem tudja meglátni, nem lesz előtte értéke.

U. i. 23. sz. — *Anka János*: *A sajtó-probléma.* «A mostani sajtó-viszonyok között először is azt kérdezzük a szakértőktől, hogy mit értenek most katolikus sajtó alatt? Neveket, tollakat vásárolhatunk jó fizetéssel, de ez az újságírás minden lehet, csak katolikus nem. A katolikus sajtó épen céljainál, természeténél fogva hit, meggyőződés nélkül el sem kép-zelhető.»

U. i. 24. sz. — *Andor József*: *A mi sajtónk.* «Szükség van a pár-toktól független, a keresztény Magyarországnak az ellenséges párt-lapoktól pártkülönbség nélkül támadott keresztény alapjait korszerű anyagi és szellemi tökével védő sajtóra is.» — c.: *Surányi Miklósnak* A trianoni páva c. regényét s *Villányi Andornak* Attak (Tíz jelenet) c. szépprózai munkáját bírálja. Az előbbi mű szerzője igen komoly tanult-sággal fogott hozzá regénye megírásához, tanultsága és a regényben a

történésnek szokványos elintézése azonban végig ordítanak egymásra, mint kibékíthetetlen ellentétek. Habár az írónak van kortörténeti tudása és érzéke, ezek a rajzai különválnak azoktól az eseményektől, melyeknek motiválására valók, mert tulajdonképen semmi belső összefüggés kor is emberek közt nincsen. Ezek az emberek mai emberek, sőt maiaknak és rosszul meglátott és megrajzolt emberek. A stílus se visz vissza a multba; beszédének semmi színe, semmi ereje. Villányi Andor munkáin szembe-tűnő Molnár Ferenc hatása. (A szerző párhuzamokat is közöl állítása bizonyítására.)

Erdélyi Szemle. 1917. évf. 12. k. — *S. Nagy László: Szintétikus irodalom.* A szintétikus irodalom nem régi izmusok továbbfejlesztője, de a mai élet ellesett, nem kiabáló epizódjainak a megírása kell, hogy legyen. — *Walter Gyula: Nagyvárad irodalmi élete.* A szerző kívánatosnak tartja, Kolozsvárt is oly eleven irodalmi élet fejlődjék ki, mint Nagyváradon a Szigligeti-társaság körül. — *Róbert Oszkár Szász Zoltánnak Kedves Mester c. színdarabját,* — *Hajós Sándor* pedig *Vér Mátyásnak Az árnyék c. regényét* ismerteti és bírálja. «Vér Mátyás Anatole France tanítványának vallja magát, ritkán ír, dolgai kristályosak, maradandó értékek».

U. i. 13. sz. — *Olajos Domonkos* Karinthy Frigyesnek *Így láttátok ti c. új könyvét,* — *Bors László* pedig *Dutka Ákosnak Ismerlek Césár c. verskötetét* bírálja. «Karinthy epébe mártott tollal fricskáz végig a háborús irodalom talmi krónikásain» *Dutka* könyvének háborús részében — «sajnálatos visszaesést tapasztalunk a költő régi alkotásaihoz képest. Erőtlenek és pongyolák ezek a versek és a szonettek kivéve, végigkínöz rajtuk a forma abszolút dekadenciája. Gyöngye a kötetnek a Lámpátlan esték c. költemény.»

Irodalomtörténeti közlemények. 1917. évf. 2. sz. — *Király György: A trójai háború régi irodalmunkban* (bef.). A Lévai névtelen széphistoriája (1576) tulajdonképen hat pszeudo-ovidiusi heroida fordítása (XV. Paris Helenæ, XVI. Helena Paridi.). Ami a keretet illeti, annak legközelebbi forrása maga Ovidius, de föl kell vennünk szerzőnkra nézve Guido ismeretét is. Az egész munkán végigvonul a szokásos erkölcsi tendencia. A költeménynek egyetlen jelentősége az, hogy irodalmunk első Ovidius-fordítása. Huszti Péter Aeneis c. idetartozó műve első kísérletnek tekinthető Vergilius Aeneise átültetésére. Ez a munka az erkölcsi irányzat mellett helyenként éles kifejezést ad az erős protestáns meggyőződésnek. Huszti az eddigi magyar földolgozók között az egyetlen, aki pusztán a régi hagyományból merít, s toldásai is régi kommentárokból valók. Csáktornyai Mátyás Erős Ajax és Bölcs Ulisses c. széphistoriája Dézsi Lajos kimutatása szerint irodalmunkban a második Ovidius-fordítás, mely a Metamorphosis XIII. könyvéből való. Ezúttal nem átdolgozással, hanem igazi fordítással, mondhatnók műfordítással van dolgunk. A tárgy XVI. századi népszerűségét mutatja, hogy a különféle széphistoriák írói egyes helyzetek rokonsága alapján gyakran emlegetik Paris és Ilona, Aeneas és Didó

szelermét, sőt a moralisták és predikátorok is belőle merítik tanulságos példáikat (V. ö. Armbrust Kristóf: Gonosz asszonyembereknek erkölcsök, — Enyedi György Gismunda és Girquardus, — Pataki névtelen: Euryalus és Lucretia, — Balassi B. költeményei stb.) A XVII. században főképp Zrínyi és Gyöngyösi képzeletét foglalkoztatta Trója története Vergilius és Ovidius hatása alatt. Harmadiknak Haller János említhető, aki a Nagy Sándor-regénnyel és a Gestákkal együtt Guido Trója történetét is lefordítja. Csupán neve után ismerjük Felvinczi György egy verses Trójai historiáját, melyet Dares Phrygiusból fordított magyarra. Arra a kérdésre, hogy olvasta-e Zrínyi Homeroszt s eredetiben-e vagy latin fordításban, legvalószínűbbnek látszik az a föltevés, hogy latin fordításban olvasta. (Érdekes megállapítása a szerző dolgozatának, hogy Homeros első említése irodalmunkban 1528-ból a Székelyudvarhelyi-kódexnek A halálról szóló elmélkedésében található.) Az értékes utalásokban gazdag dolgozat a monda XVIII. századbeli nagyszámú feldolgozásának ismertetésével végződik. — *Grexa Gyula: Arany János Csaba királyfi-jának töredékei.* (II.) Azok közül a tényezők közül, melyek Aranyra Csaba királyfi-ja megírásakor ösztönzőleg hatottak, első helyen áll a Nibelung-ének, utána fontosságban Arany személyes ismerősei és barátai következnek (Szilágyi István, Toldy Ferenc, Szász Károly, Gyulai Pál, Szabó Károly). Az akkori irodalmi viszonyokban kereshető a mű harmadik gyökere. Attila és a hunok kultusza úgyszólván a kor levegőjében volt. Kérdés, mi volt az oka, hogy Arany ezt a művét töredéknek hagyta. Valószínűleg az, hogy a Nibelung-ének és a krónikák tartalmának különbözősége folytán az epikai hitel oly zsákutcába jutott, melyből még a nagy költő lángesze és kompozíció iránti érzéke sem találta meg a kivezető utat. A költemény forrását illetőleg a Nibelung-éneken kívül Arany főképp Kézai Simonra támaszkodott, de ismerte a többi krónikákat is, használta továbbá Priskost és Jordanest is, azonkívül egyes részletekre más kisebb forrásai is voltak. — *Elek Oszkár: Tolnai Lajos balladái.* Tolnai Lajos ha egyrészt elhibázott alkotásokkal állott is elő, másrészt olyan jeles műveket alkotott, mint: A csészház, a Mostoha leány, Fehér Sándor, Egy szegény vándorló legényről, a Szépmombi korcsmárosné, Lengyel Józsi. Míg amazok csupán irodalomtörténeti érdeklődésre számíthatnak, mint az Arany János hatására keletkezett balladaköltés érdekes, noha ferde útra tévedt nyilvánulásai, ezek már a népelet költői mozzanatainak s a népköltés szerencsés sugalmazásának olyan kitűnő bizonyosságai, hogy az esztétikai mérlegelés súlyát is kiállják. — *Galamb Sándor: Kant és Madách.* A szerző rámutat arra, hogy Madách Ember tragédiája XV. színében az Úrnak Adám kérdésére adott válasza és Kantnak a Kritik der praktischen Vernunftjában kifejtett gondolatai közt bizonyos rokonság állapítható meg. Kérdés — úgymond — hogy a két gondolat hasonlóságát csakugyan kétségtelen hatásban kell-e keresnünk, vagy pedig csak véletlen egyezésről van szó. — *Kara Győző: Sárosy Gyula kiadatlan írásai.* (II. és bef. közl.) Adatközlés. Naplótöredék 1842-ből. Sárosy öt levele feleségéhez (1842—1852-ből), egy pedig Mészáros Károlyhoz. Sárosyhoz írt levelek Dessewffy Józseftől (1839. VIII. 12., 1840. IV. 11.),

Kazinczy Gábortól, Szemere Miklóstól, Fáy Ferentől, Török Gábortól (1843. VIII. 17., 1843 X. 20.), Császár Ferentől (1844. XI. 7), Jámbor Páltól (1846. V. 7.), Jósika Miklós bárótól (1846. X. 24). — *Alszeghy Zsolt: K. Frater István versei Teleki Mihályhoz 1684-ből.* Adatközlés a M. T. Akadémiában található kézirat alapján. — *Agárdy László: Révai Miklós egy levele 1798-ból.* Adatközlés. — *Vértesy Jenő: Gr. Teleki László levelei Pulszky Ferenchez.* (I.) Harminchét levél az 1849 ápr. 12.—1850 nov. 23. közti időből. (Az emigránsok külföldi tevékenységéről). — *Gálos Rezső: Kazinczy Ferencnek a magyar nyelvről szóló — Heinrich Gusztávtól kiadott — tübingai pályaművét, — Császár Ernő Négyesy Lászlónak Arany c. munkáját, — Király György Pekár Károlynak Magyar Kultura c. posztumusz művét, — Császár Elemér pedig A konstantinápolyi magyar tudományos intézet szervezeti szabályzatát ismerteti.* A füzet közleményeinek sorát az új könyvek és füzetek jegyzéke s a Hellebrant Árpádtól egybeállított irodalomtörténeti repertorium zárja be.

U. i. 3. sz. — *Váczy János: Kazinczy Marmontel-fordítása.* A szerző a címben irt mű keletkezésének, tartalmi és alaki mozzanatainak, általában irodalomtörténeti jelentőségének részletes ismertetése után hangsúlyozza, hogy: Kazinczy a magyar stílt sok színnel gazdagítja Marmontelében, legfeltűnőbb valamennyi közt az érzelmes finomságé s a választékosságé. Egyetlen fordítását sem mérhetjük e tekintetben Marmonteléhez. Stilművészete ebben vall legnagyobb mértékben reá, meg Sallustiusában. — *Grexa Gyula: Arany János Csaba királyfi-jának töredékei* (III. és bef. közl.). Az első dolgozat személyeiről szólva a szerző azt mondja, hogy Detre alakja nem a Nibelungénekbeli vagy a Rabenschlachtbéli Detre, hanem a Kézai-Thuróczi-féle. Aladár alakját Arany Kézai 15. fejezetéből vette — esetleg a többi krónikák megfelelő részéből. Csaba alakjára két forrása volt. Az első: Priskos; a második: Kézai, illetőleg a krónikák. A második dolgozat ismertetésével kapcsolatban — Kéky Lajos véleményével szemben — a szerző azt hangoztatja, hogy az ismert alapeszmét, mely a Buda halálában is érvényesül, Arany Jordanes történeti művéből vette. «Különben — úgymond — nem lehetetlen az sem, hogy Aranyra az alapeszmében hatással volt Bessenyei Györgynek 1773-ban megjelent Buda tragédiája c. műve is. Az «Attila meghal» c. énekhez az anyagot valószínűleg Thierrynek Attila és Attila-mondák c. művéből merítette, míg «A menyasszony ébredése» c. részben Kézaiból, némi reminiscenciákkal a Nibelung-énekből. Az «Attila terítón» c. énekre talán Tegner Ézsaiás Frithjof mondája is hatott. A harmadik dolgozat a Buda halála. E mű forrásainak gazdag irodalma van. A szerző nézete szerint a kard-mondát illetőleg Arany nem annyira Priskosból és Jordanesből, mint inkább Oláh Miklós Hungaria et Athyla c. könyvéből merített. A terjedelmes értekezés a második alaprajz és második tervvázlat, továbbá a negyedik (utolsó) dolgozat ismertetésével végződik. — *Császár Elemér: Toldy Ferenc kritikai munkássága.* Mutatvány «A magyar szépirodalmi kritika története» c. készüléfében levő nagyobb munkából. (I). A fiatal Toldy, ha munkásságának legkiemelkedőbb felét akarjuk megnevezni, kritikus volt, irodal-

munk reformkorának legmozgékonyabb és legtermékenyebb kritikusa. Műbírói pályája nagyon korán indult meg, egyelőre német nyelven (L. Pannonia, 1822). A magyar meg külföldi irodalmak oly nagyfokú ismeretével, amekkora csak fiatal embertől telt, kezdte meg Toldy 1826-ban a Tudományos Gyűjteménynél a magyar kritikus pályáját s folytatta a Felsőmagyarországi Minerva, 1831-ben pedig a Kritikai Lapok hasábjain. Az 1836-ik esztendővel, amikor a Kritikai Lapok megszűnt, lezárult Toldy műbírói pályájának első fejezete. A fiatal kritikus valóban határozott egyéniség, élesen kirajzolódó jellemvonásokkal. Föltűnő jelenség, de — nem hatalmas ; kritikái csak térfogatukkal és színükkel imponálnak, de nem súlyukkal. Kazinczy tanítványa, s a kritikában Kazinczy nem volt jó mester ; már azért sem, mert ami Kazinczy minden prózai írásának, kritikáinak is. megadta az értéket, a stilművészet, az nem volt elsajátítható s épen Toldynak nem ! Mélyebbreható egyezés közöttük, hogy a tanítvány szintén pártos és elfogult kritikus volt. Az ő elfogultságának azonban megvolt az esztétikai alapja, Kazinczyé pusztán egyéni okokra épült. S e tisztább kútfőből tisztább víz buzgott föl. Ami érték valamely költői műben rejlik, azt elismerte mindig, bárki volt a szerzője, akár hozzátartozott baráti köréhez, akár nem ; amit hibáztatott, az valóban reászolgált a megrovásra. Toldy elfogultsága kirokesztően azokban a bírálatokban nyilvánult, melyeket barátai műveiről írt. A Tudományos Gyűjtemény 1826. és 1827. évfolyamában Aesthetikai Levelek c. alatt cikksorozatot tett közzé s benne Vörösmarty epikus költészetét méltatta. Vörösmarty volt Toldy költői ideálja. Nézetei költött levelek alakjába foglalja. Dolgozata valójában nem kritika, hanem irodalomtörténeti tanulmány. Az önmérséklet, mely ekkor még rövidebbre fogatta Toldyval rokonszenvének gyepelőit, a következő bírálatokban, az Aurora 1828—1830-diki évfolyamainak kritikájában egészen eltűnt. Egy új Toldy áll előttünk, a nyugodt, objektív műbíró helyett a rajongó műbarát. De azért van e bírálatoknak két nagy érdemük : az egyik közülük esztétikai, a másik sajátosan kritikus erény. Az első nem halványult el ma sem : a kritikus Vörösmarty, Kisfaludy, Czuczor egy pár munkájában felismerte az abszolút értéket. Felismerte, hogy megkezdődött a magyar költészet nagy korszaka. Mint kritikáknak pedig az a nagy érdemük, hogy kedvet ébresztettek a közönségben az olvasás iránt. Nem volt csekély jelentőségű az így elért hatás, bár Toldy inkább hangjának, mint érveinek erejével érte el. Könnyedsége szinte könnyelműséggé fokozódik, mikor konkrét jelenségekből elméleti tanulmányok megállapításáig akar emelkedni. Még kevésbé rokonszenves, mikor tudósból átalakul tanárrá s az ő aprólékosságával magyarázza a költői műveket. Mindezeknél a hol lesújtó, hol égis magasztaló, de lényegük szerint mindig ismertető kritikáknál sokkal nagyobb értékű Toldynak két harcias bírálata. Első ízben ő maga idézte fel a harcot, megtámadván Kazinczyt Pyrker-fordításáért. A bírálat rövid, határozott, okos, Toldy enemű alkotásai között a legsikerültebbek sorába tartozik. Két vádat emel Kazinczy ellen, s mind a kettőt igazolja. Szemére veti, hogy magyar embernek idegen nyelven írt művét fordította le: ezt

tiltja hazafias önérzetünk; verses művet prózában tolmácsolt: ez ellen az esztétika emeli fel szavát. A polemikus Toldy nem Kazinczy tanítványa többé, hanem Bajzáé. Következő polemiájában pedig, melyet «Az 1833-diki nagyjutalom felosztása ügyében» 1836-ban Dessewffy József gr. ellen írt, meg épen olyan nyilvánvalóan Bajza szellemében szólt, annyi erővel, kíméletlenséggel, hogy a Békefi név alatt megjelent dolgozatot a közvélemény Bajzának tulajdonította. A pör tárgya ismeretes: az Aurora-körrel szemben, mely az 1833-diki nagyjutalmat Vörösmartynak kívánta juttatni, Dessewffy Kisfaludy Sándorért tört lándzsát. Az igazság szembeszökően Toldy részén volt. «Felelet»-e csak mint polemikus mű kitűnő, de mint bírálat nem állja meg helyét. Sehol sem oly elfogult Toldy, mint épen e vitairatában; mikor Vörösmarty eposzait világirodalmi mértékkel méri, sőt a külföld remekei fölé emeli, akkor nem titkolhatjuk el megdöbbenésünket. Toldy, a kritikus egy évtized alatt csak technikában fejlett, de ízlése és ítélete nem erősödött, nem tisztult: 1836-ban ott áll, ahol 1826-ban. A Figyelmező megindulásával, 1837-ben, kezdődik Toldy kritikusi pályájának második, a mennyiséget nézve leggazdagabb szakasza. Kár, hogy a lírai költészet nem vonzotta kellőleg Toldyt s nem méltatta a negyvenes évek első felében feltűnt két nagy lírikusunkat: Tompát és Petőfit. Az a rövid bírálat, melyet Petőfi költeményeinek első gyűjteményéről írt a Budapesti Híradóba (1845), mint kritika Toldy legjobban megírt dolgozatai közé tartozik. Bírálatainak igazi eleme e korban a dráma és a széppróza volt: e téren minden irányról és majd minden költői egyéniségről kifejtette nézetét. Az a kép, mely e kritikákból élénk tárul, nagyszabású és tartalmas, de inkább méreteivel kelti fel bizalmunkat, mint értékével. Az egyetlen író, akit túlságos hévvel ostromoz, Frankenburg Adolf volt, aki rá is szolgált erre munkái értéktelenségével. A Figyelmező Toldyja nem az a pártos kritikus, mint volt korábban, s ítéletei is megbízhatóbbak, mint egy évtizeddel azelőtt. Különösen akkor van elemében, ha olyan munkákról kellett ítélnie, melyek a józan emberi gondolkodás követelményeit vagy nagyon megsértik, vagy különös tiszteletben tartják. — *Vértesy Jenő: Gr. Teleki László levelei Pulszky Ferenchez.* (II. és bef. közl.) Adatközlés. A levelek az 1851. I. 25—1860. XI. 17. közti időből valók. — *Harsányi István és Gulyás József: Régi magyar versek a sárospataki könyvtárból.* 1. Zilahi János 1698-ban írt, Ovidius hatására valló «Phaëton hőse» stb. c. verse. 2. Bonis Ferenc keserve. 1671-ből. 3. Az ál-Károlyi István gr. halálára írt versek 1699-ből. 4. Epitaphium Prodromisæ Pri: Apafi (Tornya Borbála sírfelirata 1688-ból). 5. A nőkről szóló pajkos vers. — *Perényi József* Szigeti Józsefnek Egressy Gáborhoz írt öt levelét (1857. II. 17.—1859. IX. 10. Adatok a Nemzeti Színház történetéhez.), — *Batta István* Csokonai V. Mihálynak egy elfeledett versét, — *Kristóf György* pedig P. Thewrewk József leveleit (Adatok Kazinczy hatásának s az erdélyi irodalmi életnek megismeréséhez. I.) közli. — *Zsigmond Ferenc* Dézsi Lajosnak, Bárá Jósika Miklós, — *Zlinszky Atadár* Radnai Oszkárnak Arany János nőalakjai, — *Várdai Béla* Rubinyi Mózesnek Mikszáth Kálmán élete és művei, — *Gálos Rezső* Kéky Lajosnak Tanulmányok Arany

János epikájáról, — *Király György* Gondán Feliciánnak A középkori magyar pálos-rend és nyelvemlékei, — u. ő Szerecz Alajosnak Kódexeink párhuzamos szentírástörédékei és Szepessy Lászlónak Tóth Ede népszínművei c. könyvét ismerteti és bírálja. — A füzet közleményeinek sorát az új füzetek és könyvek felsorolása, továbbá a *Hellebrant Árpádtól* egybeállított irodalomtörténeti repertorium zárja be.

Katholikus Szemle. 1917. évf. 6. sz. — *Várdai Béla*: *Színházi bemutatók*. Gábor Andor: A dollár-papa, Hevesi Sándor: A hadifogoly, Pásztor Árpád és Góth Sándor: Vengerkák, Szász Zoltán: Kedves Mester!, Vágó Géza: Lavotta szerelme, Újhelyi Nándor: Ófensége kalapja c. darabjainak színi kritikája. Gábor Andor négyfelvonásos bohózatában a stíl elméssége és ötletessége a cselekvényt hatásosan támogatja. Egyébként a Mark Twain modorára emlékeztetően lepergő cselekvényt az a komikai szempontból kétségkívül jogos és életképes ötlet sarjasztja, hogy a pénznek elég, ha a híre van meg, a nagy aranyfiadás, a véle büvkörében élők föllendülése ez esetben is bekövetkezhetik. Nem költői alkotás, hanem csak a színházi rutinista történetjelenetező munkája Hevesi Sándor háromfelvonásos vígjátéka. A Vengerkák Pásztor Árpád hasonló c. regényén alapul. A darab az átdolgozás folytán a valószínűtlen szentimentalizmus jellegét kapta. Szász Zoltán háromfelvonásos színműve egészében mérgezettnek mutatja a szerző tehetségét, pedig már családi tradíciói is tisztább, nemesebb irány mellé állásra köteleznék. Vágó Géza háromfelvonásos játéka Csokonainak ismert boldogtalan szerelmét Vajda Juliánna iránt s barátjának, a zeneköltő Lavotta Jánosnak ugyancsak Komáromban esett házasságát egy német polgárleánnyal viszi színpadra. Csokonai csak nótázni kelt fel ezúttal sírjából, nem újra átélni régi vívódásait. A lipótvárosi stílus harsány szócsövei s épen nem életeleven komikai alakok ágálnak Újhelyi Nándor háromfelvonásos bohózatában. A dialógusok nincsenek mulattatás nélkül, de még a kelletténél többet támaszkodnak a szókkal való játéokra.

Korrespondenzblatt Des Vereins Für Siebenbürgische Landeskunde. 1917. évf. 1—3. sz. — *Schullerus A.*: Heltai Gáspár Háló c. munkájának Trocsányi Zoltántól sajtó alá rendezett kiadását bírálja.

Könyvtári Szemle. 1917. évf. 1. sz. — *André Leval*: *Farsangi katalógus*. Gróf Teleki József egy elfeledett francia füzetkéjének ismertetése és újabb lenyomata a budapesti Ráday-könyvtárban található 1761-ből való eredeti példány alapján. «A 'Catalogue' egyike ama képzeletbeli munkák mulatságos jogyzékének, nevezzük farsangi katalógusoknak, melyeket a nagy Rabelais hozott divatba Saint-Victor könyvtárának hirhedt jegyzékével s amelyet utána több francia és más nyelvű író állított össze a XVI. század óta több-kevesebb illendőséggel és szellemességgel. Gróf Teleki képzelt könyvgyűjteménye mindössze 26 címet foglal magában... A magyar irodalomtörténetírók és bibliografusok nem ismerik.» — *Ehrenheftné Heller Margit*: *Mit és hogyan olvasson az ifjúság?* Az ifjúság

kezébe olyan műveket adjunk, melyek önálló művészi értékkel bírnak, a gyermek értelmiségi fokának megfelelnek és a való életnek a gyermek szemei elé való állításával érdeklődését felkelteni képesek. Hogy a gyermek tényleg magáévá tette-e olvasmányának tartalmát, arról úgy győződhetünk meg, ha néha-néha kikérdezzük őt olvasmányairól. Igen jó stílusgyakorlat, ha a gyermek egy-egy értékesebb olvasmányáról írásban rövid kivonatot készít. Mindennek úgy kell történnie, hogy a gyermek abban örömet lelje. Hogy munkája ne nehezédjék rá iskolai feladat terhe gyanánt. — *Kremmer Dezső: Bayer József színész-történeti könyvtára.* A jeles tudós rendkívül értékes gyűjteménye egy részének rövid ismertetése.

Kritika. 1917. évf. 4. sz. — *Ratkovszky Vince: Farsang.* Molnár F. új drámáját bírálja.

Ma. 1917. évf. 7. sz. — *Mácsa János: Móricz Zsigmond.* Jellemrajz. Móricz Zsigmond elválik a többi paraszt-íróktól: «igazságra törekvésével, erejével és egészségesebb voltával, élete frissességével». — *Irodalom. György Mátyás* Petőfinek a Tevan-könyvtárban megjelent «A hohér kötele» című regényéről, — *Izsó Sámuel* pedig Moly Tamás: Három novellájáról ír.

U. i. 9. sz. — *Révai József: Schöpflin Aladár könyvéhez.* Ismertetés.

Magyar Figyelő. 1917. évf. 12. sz. — *Dömötör István: Három új regény.* Szederkényi Anna: Lángok-Tüzek, Balla Ignác: Az ő keze, Surányi Miklós: A trianoni páva c. munkájának bírálata. A «Lángok-Tüzek» szerzője nem sorozható az antifeministák közé, ha a feminizmus azt a szabadságot jelenti, hogy a nő a családon kívül munkát vállalhasson... A feminizmus azonban, mint politikai, társadalmi, morális irányzat, e szociális jogon kívül egyebet is felvet, téveszméket és áligazságokat. Szerencsére ezek a mozgalomnak csupán állandó melléktermékei. De számolni kell velük, mert az egyes embert befolyásolhatják. A «Lángok-Tüzek» éppen ezt illusztrálja s a munka e ponton lesz irányregény, melynek éle a kékharisnyák ellen szegeződik. Különböző elbeszélő mód tekintetében a «Lángok-Tüzek» naturalista regény. Balla regényét illetően a magyar karakternek idegen az a fajta szerelmi sralom, az a már effeminált férfi-kesergés, ami «Az ő keze» lapjain túlrad. Tisztán irodalmi szempontból azonban az ép úgy nem minőségbeli hátrány, mint ahogy nem előny. Fő, hogy Balla sajátos formát tudott adni annak, amit meg akart írni; s hogy amit megírt, az nem rideg mesterkedés: lélek reszket benne. Surányi írói fegyverzete érett. Ízlésben ott tart, ahová mások nehezen, sőt sohasem fognak eljutni. Tudása annyi, hogy annál többel a kulturhistória élemedett egyetemi tanárai sem szoktak rendelkezni. «A trianoni páva» főereje: a korrajz. — *Salgó Ernő: Színház.* Újhelyi Nándor Öfensége kalapja c. vígjátékának színbírlálata. A darab az érvényesülés komédiája; azt a témát dolgozza fel, mely körülbelül a francia forradalom óta nyert aktualitást az irodalomban. — *l.: Magyar írók.* Schöpflin Aladár ily

című tanulmányköteteinek bíráló ismertetése. Schöpflin ugyanazt a kutató módszert használja, amelyet a modern biológia készített ki saját céljaira s amely más disciplinákban is, például az újabb szociológiában, haszonnal volt értékesíthető. E módszert a mi irodalmi jelenségeink vizsgálatára Schöpflin alkalmazta először; kár, hogy munkája irodalmunknak csupán néhány alakjára terjed ki, holott tanulságos volna egész irodalomtörténetünket az itt használt módszer segítségével is megvilágítani.

U. i. 13. sz. — Özv. Mikszáth Kálmáné: Mikszáth Kálmán. Egy részlet (Előszó és a két első fejezet) az író özvegyének visszaemlékezéseiből. A nagy érdekű munka, úgy látszik, teljesen elkészült s remélhetőleg röviden sajtó alá kerül. Azon a napon kezdi följegyzéseit, amelyen megismerte jövendő urát. Az itt közölt két fejezet címe: Mikor a M. nevét legelőször hallottam, — és: Megismerkedem M. K.-nal.

U. i. 14. sz. — Sebestyén Károly: Lovik Károly. «Szerény és szegény vázlat,» mint a szerző mondja, bár «több, mint félesztendős, nagyon beható és odaadó tanulmány» eredménye. «De el fog jönni az, aki majd megállapítja Lovik Károly oeuvre-jének helyét a modern magyar irodalomban». Addig is regisztráljuk e félesztendős tanulmány követhető eredményeit. Lovik a realitás hű megfigyelője s vakmerő kalandor, kalózkirály a fantázia tengerén; egyik legkiműveltebb magyar elme; acélos kezű mestere a legszilajabb paripának, légyszívű énekes a szépségnek, asszonyoknak. Szerette a könyvtárát, az amatőr-dolgokat, unikumokat. Alkotott, mikor pihent; költői penzuma végeztével társadalmi, filozófiai és saison-problémákról írt. Szubjektív vallomásai mutatják, hogy a költői hír maradandóságában nem hitt; a kézzelfogható realitás a maradandó. Mutatja ezt «Rut, a szabó» c. novellája is, az Éji látogatásnak e megrendítő változata, melyet a szerző halhatatlan alkotásnak tart s minden lehető módon biztosítná neki a halhatatlanságot; de csak tartalmát mondja el. Lovik szerint minden hívságos; leghívságosabb elbizakodottságunk az értelem felsőbbségében. Egyetlen megbízható barátunk a Halál. Lovik nem fél tőle, sőt provokálni látszik; gyilkosok, öngyilkosok, haldoklók, tetemek egy haláltánc foratagában járnak itt. Pessimista alap gondolata ellenére elbeszélései tónusa mégsem sötét: «a lélek előkelősége, az érzés finomsága, az elme kicsiszolt műveltsége vet színesen csillogó fény sugarakat pesszimizmusára.» Az egyhangú szürkeség veszedelmétől az is védi, hogy e novellák voltaképp komprimált regények. Regényt csak akkor írt, ha tárgy vagy hőse nagyon is közel férközött szívéhez. Itt is előkelően objektív, de a cikkíró megérzi szíve dobbanását. Modern regényei közül magasan kiemelkedik a Vándormadár, melynek tartalmát a szerző elmondja. A Préda c. regény hősnője is ilyen vándormadár; ennek is elmondja a tartalmát. Humoros regényt is írt Lovik; ennek a tartalmát nem mondja el a szerző; de legbecesebb benne az a darab régi Pest, melyen a pesti születésű Lovik rajongással csüngött; itt is vannak jól meglátott s biztos kézzel rajzolt alakok. Ezek után ismét biztosít a szerző, hogy nem törekedett teljességre. Sok szépről nem szólt, de nem is szólhatott. Az egész író és embert igyekezett idézni; s míg vele foglalkozott, olvasta és ele-

mezte: egyre erősebben, élesebben, színesebben rajzolódott ki előtte alakja; az élők nyelvén, a halhatatlanok parancsoló hangján szólott hozzá; bár több mint két éve, hogy meghalt, de a szerző érezte, hogy sohasem fog meghalni. Ha csak egy olvasónak a figyelmét sikerült reáterelni, akkor szerény és szegény vázolata már többet ért el érdeménél. (Mi azt hisszük, hogy a halhatatlanságnak sokkal csekélyebb megérzése is több komoly indoklásra kötelezné a kritikust. A több mint féleztendei, nagyon beható és odaadó tanulmány, mely mindamellett csak szerény és szegény vázlatot eredményez, s végül is megelégszik azzal, ha rábirhatott egyetlen egy embert Lovik elolvasására: ez a kétarcú kritika, mely a naivabb olvasó felé pózol, a szakértő felé szerényen kellemedik, egyébként pedig kis értékű, felszínes, meg nem indokolt ítéleteket és tételeket szép hegedűszóval ad elő: kényszerített arra, hogy a cikkből lehetőleg minden tételszerűleg kifejezhetőt összeszedjünk. S most kérdezzük: nem jött-e el már valóban az ideje, hogy a kritikát végre komolyan vegyük?). — *Z.: Katonanóták.* Gömöri Jenő gyűjteményének rövid ismertetése.

U. i. 15. sz. — Váczy József: Tömörkény István. E sváb származású író Mikszáth és Sebők környezetében Szegeden teljesen elmagyarosodott. Szinte kizárólag a szegedi parasztember érdekli, abból is főképp a lassú, csavaros gondolkodású kisgazda, aki katona volt s pipaszó vagy bor mellett elbeszélget a világ folyásáról. Érdeklődése túlságosan etnográfiai. Csak epizódyszerű apróságokban otthonos. — *Bleyer Jakab: A magyar tudomány és a hazai nemzetiségek.* (L. Figyelő rovatunka.) — *Gesztesi Gyula: Mikszáth.* Rubinyi Mózes könyvét (Mikszáth K. élete és művei) ismerteti. M.-ot Dickenssel hasonlítgatja össze.

Magyar Hirlap. 1917. évf. 171. sz. — *Lakatos László: Babel* címen ismerteti Berkes Imre regényét. «Az író tehetsége, objektív meglátása és alanyi érzelmessége teljes erővel éli ki magát e regény lapjain.»

U. i. 189. sz. — Lakatos László: Ismerősök címen Molnár Ferenc új könyvét ismerteti nagy elismeréssel.

Magyar Könyvszemle. 1917. évf. 1—2. sz. — *Szűcsi József: Könyvtárunk balkáni feladatai.* Az érdekes cikk annak szükséges voltát fejtegeti, hogy a balkáni országokra és népekre vonatkozó irodalom termékei a Nemzeti Múzeum könyvtárában összegyűjtessenek. — *Panka Károly: A képviselőház könyvtárának története.* A képviselőházi könyvtárat 1866-ban alapították. Állománya 73,033 mű, 80,886 kötetben. (Értékét emeli a Deák F. könyvtárából való 270 kötet.) Könyvbeszerezésre évenként 16,000, könyvkötésre pedig 10,000 koronát fordítanak. — *Gulyás Pál: Magyar szépirodalom idegen nyelven a M. N. Múzeum könyvtárában.* (X.) Magyar költői antológiák német, olasz, szerb, tót és volapük fordításainak ismertetése. — *Ferenczi Zoltán, Hamar István, Kemény Lajos, Melich János, Zoványi Jenő* adalékokat közölnek Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára első kötetéhez. — *Hellebrant Árpád: Magyar könyvárjegyzék a XVIII. századból.* Adatközlés. A jegyzékben egyebek közt «Balassa Bálint Éneki»

és «Beniczki Péter Rhythmusi» is megvannak említve. — *Hajnóczy Iván: Haynóczy József művei.* Újabban fölmerült kételyekkel szemben a szerző megállapítja, hogy Hajnóczy nyomtatásban megjelent műveinek csak azokat tekinthetjük, amelyeket Fraknói Vilmos Hajnóczy saját följegyzéseiből az övéinek állapított meg. (L. Martinovics és társainak összeesküvése. 114. és 118. l. jegyzet.)

Magyar Középiskola. 1917. évf. 5—6. sz. — *Bán Aladár.* Sik Sándor költeményeit, — Gálos Rezső pedig Császár Elemérnek Shakespeare és a magyar költészet c. könyvét ismerteti és bírálja.

Magyar Kultúra. 1917. évf. 11. sz. — *Várdai Béla: Sik Sándor költészete.* (II.) Sik Sándornak 1912-ben megjelent «A belülvalók méce» (Költemény a lélekről és az Isten szerelméről) c. kötete a motivumok gazdagsága szempontjából nem jelent újat. A kötet címét a túlnyomó részét betöltő első nagy lírai ciklustól kapta; benne a költő eddigi élete legnagyobb művét alkotta meg. Egész újabb líránkról való ismerete csonka annak, aki e ciklust nem ismeri; ennek abszolút irodalomtörténeti jelentősége van s tán legelső fényessége egész vallásos líránknak. Egy mélyes és egyúttal dramatikus erejű fejlődési mozzanatokban gazdag lelki folyamat képe ez, a legnevezetesebb lélekfeltárások egyike egész költészetünkben. A motivumok gazdagságán kívül a mélyes átérzés, a közvetlen, erősen egyéni s természetesen jórészt szimbolikus kifejezés, a szárnyaló előadási hév s legtöbb részében a formai szépség is megannyi ékességei. Hozzá: az itt kapott változatban e folyamat, mint költői tárgy merőben új is irodalmunkban. Az első rész: «A remete a sivatagba indul» címet visel. A költő itt a túlfinomult régi alexandriai görög világ fiának állítja be magát. A második résznek «A könyvről» címmel összefoglalt darabjai a magányban való kialakulását adják elő. Az utolsó szakasz az «Énekek éneke» a legterjedelmesebb s egyúttal a legtökéletesebb a három közül. Az egész alakulásban nem a vergődésnek, hanem a vágyódásnak jutott a főszerep, érthető tehát, hogy az elért célnál tökéletes a költő boldogsága s ennek kifejezésében a legihletettebb. Ő csakugyan a lelki vigadozás költője mindonekfölött. Ilyen erősen egyéni jellegű nem volt a Mindszenty vallásos költészete sem, talán csak egyé még előtte, a XVI. század szerencsétlen, legnagyobb magyar költője: Balassi Bálinté. A kötet többi versei közt igen szépek a festegetők. A jelenségekbe egész a túlfinomodottságig való beleélés és velükélés kifejezője a «Sötét vízió a vasúton». Az eddig említett két kötet anyagát bizonyos kihagyásokkal, de viszont újabb művekkel elvegyítve foglalja magában a költő verseinek az a gyűjteménye, mely Sik Sándor költeményei címmel 1916-ban jelent meg. Ennek «A tenger» c., a léleknek megnyugvás után sóvárgó gyötrődéseiről szóló ciklusában sok a bőbeszédű feleslegesség. Vallásos költészetéhez számítanak a «Bibliai képek» is; ez egészében bágyadtabb része a kötetnek, de van köztük egy igazi remek is «Jézus és a kereszt», mely mű legméltóbb párja a «Sanguine pluit»-nek. Hazafias verseket kapunk a

«Magyar sirámok» és a «Harangszó a viharban» c. ciklusokban. Kőlcsey melankoliája zokog és feketéllik a Zrinyi harmadik énekében 1912-ből. A «Harangszó a viharban» már a nagy háborúhoz fűződő versek gyűjteménye. A költő a nagy küzdelemben a lé ében fenyegetett magyarság őseréjének dicsőséges megnyilvánulását látja. Van a gyűjteménynek egy új leíró ciklusa is: «A bánya». A szemléletesség és átlelkesítés ölelkezése avatja e darabokat egységes, kitünő műalkotássá. Költőnknek e gyűjteményen kívül megjelent művei közül kettő érdemes a megemlítésre. Az egyik: «A galilei asszony» c. legendája (prózában). Ebben Rachel sorsába beleviszi a megnyugvás mozzanatát. A másik: «Ébredés» c. drámája, melynek második felvonása a hazájáért halódó paraszttal többet és igazabb költészettel fejez ki a háborús magyarság lelkéből, mint Molnár Ferenc Fehér felhő-je. Mindezek alapján Sik Sándor bátran nevezhető az Isten-szeretet, legnagyobb magyar énekesének. Alkotó módja tipikusan szimbolista, a jelenségek mögött azoknak lelkét keresi. Tehetsége nemcsak az érzések nagyságában és hevében, hanem az általában inkább festői, mint dramatikusan módon nyilvánuló képzeiteiben is. Ezek kifejezésére merőben egyéni, újszerű stílt, merész ritmusokat alkotott magának, ha nem is a kellő tökéletességgel még. Mindezek alapján megállapítható, hogy Sik Sándor művei a kath. vallásos költészet reneszánszát jelentik. — *Krüger Aladár és Blaskovics Ferenc: Hozzászólások a magyar kath. sajtó kérdéséhez.* Megjegyzések Túri Bélának az Alkotmány 1917. május 6-iki számában megjelent cikkére. A szerzők szerint: jó pártsajtó mellett, jó egyetemes katolikus sajtóra is szükség van. (Ugyanerről a tárgyról szól nyanyant Bangha Bélának A kath. sajtó kérdéséhez c. kis közleménye, továbbá «A kastély fája» c. a Keresztessy családról szóló szimbólikus, novellisztikus cikk Szabados Nagy Gézától. «Ez álnév alatt — mondja a szerkesztői jegyzet — irodalmunk egyik legelső jelese rejtőzik.») — *Várdai Béla* Kaffka Margitnak A hangyaboly c. regényét bírálja. «Nem regény ez, hanem valóságos pamflet, az irodalmiság álcájába bújt támadó-irat az apáca-zárdák ellen. Írójuknak nem ez az első nyilvánulása ebben a nembn. Több mint tíz éve, hogy Levelek a zárdából címmel egy hasonló írás jelent meg tőle.»

U. i. 12. sz. — l Tóvisi Füzesesély Károlynak Pernyék, felhőfoszlányok c. (kézirat gyanánt kiadott) verseskönyvét, — r. Kiss Menyhértnek Talizmán c. háborús költeménykötetet, — *Deák Viktor* pedig Móricz Zsigmondnak Vidéki hírek és más elbeszélések c. szépprózai munkáját bírálja. «Füzesesély a szimbolista lírikusok közé tartozik; néha még a motivuma is ismerős, egyenesen magyar szimbolista-ra vall. Zavartalanul szép költemény egy sincs e gyűjteményben; csak a «Magyar kéz dicséreti» címűnek rajongásból és felháborodásból fonódó sorai kapták meg a recensens szívét.» Kiss Menyhért szeretettel és megértéssel fordul az epika felé. Olyan költeményei, mint a Censztóhói legenda vagy a Cenki Árpád-szobor, túl fogják élni az aktualitást. Móricz tehetségének legerősebb oldalai a megfigyelőképesség és a stílus, de mindkettőnek megvan a maga fogyatkozása is. Az életből lesi el alakjait, de inkább csak hibáik

vonják magukra figyelmét. Stílusának fogyatkozása a nem eléggé kiművelt ízlés.

U. i. 13—14. sz. — *Tarcsay György: Irodalom és könyvterjesztés.* Nemcsak a hírlapirodalomban, hanem az egész irodalomban a nemkeresztény elemeké a hangadó szerep. Aki nem tartozik közéjük, annak érvényesülését lehetetlenné teszik, nem kritikával, hanem agyonhallgatással. Az ízlés változásának első feltűnőbb jele volt a Fővárosi Lapok bukása. Az első kath. szépirodalmi hetilap, a Magyar Szemle, részvétlenség folytán hasonló sorsra jutott. Az Élet nem elég arra, hogy állandóan foglalkoztassa a szépirodalom keresztény művelőit. Könyveket kell kiadni; régieket újra; s a kath. időszaki sajtó régibb érdemes termékeit is könyvalakban kellene forgalomba hozni. — *Várdai Béla: Visszatekintés a színházi évadra.* A Nemzeti Színház bizonyos meddőséget mutatott, mi indokoltá teszi az igazgató felváltását. A Magyar Színház vezet a bemutatók számában (8 magyar 3 idegen); új darabjaiban több az ötlet, mint a drámai érték; a Vígszínház sem produkált különbet, darabjai még mindig a házasságtörő asszony problémáját feszegetik; Herczeg Ferenc is a vígszínházi morál szolgálatába állott a Kék Rókával. Az évad silány termését jórészt a szerzők iparszerű munkája magyarázza. — *Stick Vilmos: Két Biedermeier-regény.* Surányi Miklós (A trianoni páva) és Gáspárné Dávid Margit (Liselotte) regényének ismertetése. — *Velics László Kis-Erős Ferenc Esztétikáját.* — *Deák Viktor* a Magyar Könyvtár újabb füzeteit (Porzolt K.: Egy színésznő naplójából; Hangay Sándor, Kiss Menyhért és Oláh Gábor: Háborús versek) ismerteti.

Magyar Nyelv. 1917. évf. 5. sz. — *Négyesy László: Arany és a magyar nyelv.* Vörösmarty nyelvalkotó fantáziája bujább, merészebb, nyelvében több az újszerű, az egyénileg teremtett fordulat; Arany jobban ragaszkodik a nyelvhagyományhoz, ezt gazdagabb forrásból meríti, konkrétbben, szabatosabban, jellemzőbben, ízlésesebben használja fel, mint bárki, de ő sem elégszik meg a kész stilisztikai eszközök változatlan értékesítésével, hanem hol alkalmazásukban, hol továbbfejlesztésükben ő is eredeti, hatalmas stílerzéket és alkotóerőt tanusít. — *Lehr Albert: Emlékezések Arany Jánosra.* A nagy költőt illető nyelvi magyarázatok története szempontjából érdekes visszaemlékezések. — *Riedl Frigyes: Arany mint nyelvész.* Arany nézetei a magyar nyelvről, mintegy gócpontban, abban a tételben futnak össze, hogy a nyelv lelke a mondatban van, a magyar nyelv lelke a szintaxisban rejlik. Aki egyes szokat ront, az kárt tesz, de nem túlságos nagyot, aki ellenben a magyar mondatot támadja, az a magyar nyelv lelkét bántja. — *Simai Ödön: Arany népiessége és a nyelvújítás.* Arany népies nyelvünknek irodalmivá emelője, nem zárkozott, nem is zárkozhatott el nyelvünknek félszázados fejlődésétől. Ennek a fejlődésnek eredményeivel azonban éppoly tudatosan él, közöttük éppoly magyaros érzékkel válogat, mint a minő rátermettséggel tudja csokorba szedni a népnyelv mindenféle fajú szépségét. Nyelvének ez az új eleme csupán az Elveszett Alkotmányban bir nagy súllyal, egyrészt a komikum jellemzése végett

másrészt annak bizonyosságául, hogy Arany csak a Toldiban találta meg a tehetségéhez, nagyságához vezető utat. — *Voinovich Géza: Arany János széljegyzetei a Nyelvtörben.* Adatközlés. — *Váczy János: Arany János kiadatlan bírálat.* Ez a bírálat Gyergyai Ferencnek (1799—1874) arról a könyvről szól, amelynek címe: Magyarosan. Írta Gy. F. «A magyar nyelv sajátosságairól» írt jegyzetekhez. Kolozsvárt. 1871. IV., 212. l. — *Tolnai Vilmos* címszavak szerint rendezett *Szómulatót* közöl *Arany nyelvészeti cikkeihez*, — továbbá *Arany János Jókai nyelvről* címen közli a nagy költőnek a Szegény gazdagok c. regényről írt bírálatából a nyelvészeti szempontból érdekes részletet. — *Mészöly Gedeon: Arany János és Zsoldos Ignác.* A közleményből kitűnik, hogy az Arany J. Fémény Zsigmondhoz intézett («Szerkesztő úr! tisztelt társ!» kezdetű) versének indítékául tekinthető névtelen cikk szerzője: Zsoldos Ignác jogtudós volt. — *Trencsény Károly: Arany «faizü»(?) prózája.* «Nem tudom, mondta-e Arany «faizü»-nek a prózáját? — de írni fahangú-nak írta.» — *Tolnai Vilmos: Ellátómvél; horgól; húzza be az ajtót majd valaki hátul; vízzé csak nem válik a vér.* Arany műveivel kapcsolatos szó- és szólásmagyarázatok. — *Lehr Albert: Arany-magyarázatok.* 1. Marók (v. ö. Az egri leány IV. vsz.)-ragadozók, t. i. madarak. 2. «Nem az vagyok, ki voltam egykor.» Tolnai V. szerint (A. Irodalomtörténet 1917. évf. 167. l.) e sor nem egyéb, mint idézet Horatiusból. Lehr A. ezt nem tartja valószínűnek. 3. «Arany kitüntetése» címen Lehr A. Aranynak «Csillaghulláskor» c. verses rögtönzéseivel közül a hetedikhez közöl variánsokat. 4. A Nagydai Cigányok két versszaka. Szövegkritikai jegyzet.

U. i. 6. sz. — *Perényi József: Aranka Nyelvművelő Társaságának fennmaradt nyelvtudományi kéziratai.* Aranka György Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságának irattára 1827-ben a kolozsvári róm. kath. liceum könyvtárába került. Az értékes kéziratgyűjteményt először Vass József kegyesrendi tanár rendezte, róla jegyzéket is készített, amelyet Toldy Ferencel is közölt. A szerző e kézirati anyagból a nyelvtudományiakat ismerteti. — *Melich János: Emberöltő.* Az «öltöni» (ruhát), «öltő» (ruha) származéka válhatott az «ivadék»-nak, «idő»-nek jelölőjévé. A népies használatú szót Arany bevezette az irodalomba s általa terjedt is el. — *Szász Károly: Még egyszer «susárló».* Utalás arra, hogy e szó többször előfordul Szász Károly Salamon o. nagy elbeszélő költeményében.

Magyar Nyelvtör. 1917. évf. 5—6. sz. — *Simonyi Zsigmond: Szórendi szórszálhasogatás.* Megjegyzések Lehr Albert némely Arany-magyarázatára (Mátyás anyja; Toldi). — *Balassa József: Hegedüs Gyulának A beszéd művészete c. könyvét,* — *Radó Antal: Gábor Andor Miréio-fordítását ismerteti.* — *Dóczi Lajos: Epilog Vojtindához.* Vers a túlzottan népieskedő irodalmi nyelvről, a Nemzet c. lap valamely 1900 előtti évfolyamából átvéve. — *Viski Károly: Korhely.* Szómagyarázat Toldihoz.

Magyarország. 1917. évf. 49. sz. — *Kacziány Géza: Egy Görgei-huszári irodalmi módszere* címen Pethő Sándornak A szabadságharc eszméje c.

könyvét támadja. — *Szatmári Mór: A nyolcvanas évek ujságírásából.* A cikk a 80-as évek jelesebb ujságíróival foglalkozik, különösen Seffer Lászlóval. — *L. Sipos Kamilló: Újabb adalék Kossuth Lajos hírlapírói működéséhez* címen Kossuthnak egy 1841 dec. 22-én kelt. körlevelét közli. — *A Petőfi-Társaság ügye* c. cikk közli Koroda Pál levelét Váradi Antalhoz. A levél a Herczeg-Koroda polemiára vonatkozik.

U. i. 61. sz. — Oláh Gábor: Arany. (I.) Arany a nagy költőknek abból a csoportjából való, amelyikbe Shakespeare és Goethe tartozik. Tehetségében ott rejlik a legmélyebb költői erő: az embereket teremtés, az egyéneket formálás művészete. Faji réteg lelkében a józan értelmesség, családiasság, amely a szabad természet szeretetével falusias színt ad minden magyarnak. Az általános emberi réteget minden művész lelkében korának hatása színezi: Arany derült világába rendzavaró gyásszal tör be a nemzeti szerencsétlenség, a forradalom leverése; s töretlen lelkét nemcsak egyéni szenvedése, hanem a XIX. század uralkodó pesszimizmusa is borultabbá teszi.

U. i. 62. sz. — Oláh Gábor: Arany. (II.) Aranyban első tekintetre a józan értelem dominál. Talán ez a tisztánlátás és értelemmel kormányzott érzelmi világ magyarázza meg A. J.-nak jellemalkotó tehetségét. Képzésében a megfigyelés ereje a legnagyobb. Arany korának igazán európai műveltségű embere volt. Alig van a világnak költője, aki tisztábban és teljesebben képviselné faját, mint ő a magyarságot.

U. i. 183. sz. — Podhradszky György: Az ethnographus Tömörkény. «T. műveit olvasva megelevenedik az olvasó előtt a szegedi nép ethnographikuma.»

U. i. 191. sz. — Krúdy Gyula: Könyvtáramból címen ismerteti Kaczer Illésnek A király aludni akar és Mérai Horváth Károlynak Örök tűz c. könyvét.

Magyar Pædagogia. 1917. évf. 6—7. sz. — *Sviezsény Zoltán: Egyetemes irodalomtörténet a görögpótló helyett.* A szerző helyesebbnek tartaná, ha a görögpótló helyett a középiskola felső négy osztályában egyetemes irodalomtörténetet tanítanának.

Mult És Jövő. 1917. évf. 8. sz. — *Vágvölgyi Lajos: Az aradi zsidóság multjából és jelenéből.* Zsidó származású aradi tudósok, írók is említve. — *Teller Kálmán: Az aradi ujságírás.* Jeiteles Leo, Goldscheider Henrik német nyelvű lapjai után 1858-ban indult meg Grünwald Manó Aradi Híradója.

Muzeumi És Könyvtári Értesítő. 1917. évf. 2—3. sz. — *A Muzeumok És Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége hatáskörébe tartozó közgyűjtemények működés és fejlődése az 1916. évben.* A jelentésből kitűnik, hogy a sümegi Állami Darnay-Muzeum Kisfaludy-terme nagyobb szaporulathoz jutott. A szerzemény között vannak Kisfaludy Sándor, Deák Ferenc, Kossuth Lajos levelei, Csányi László és Kisfaludy Sándor német dedikációs arc-

képe. A magyar írók kéziratgyűjteménye több magyar jeles író leveleivel és kéziratos fogalmazványjaival gyarapodott. A sárospataki Ref. Főiskolai Könyvtár Szinyei Gerzson ajándékából Terhes Sámuel egyházi íróra és dalköltőre vonatkozó harminchárom darab kézirattal (eredeti levelek kortársaitól, barátaitól stb.), egy XVII. századbeli versgyűjteménytöredékkel és Szemere Bertalan egy kéziratot füzetével gazdagodott. A Veszprémmegyei Múzeum És Múzeumi Könyvtár újabb szerzeményei közül említést érdemel dr. Szász Károly négy alkalmi költeményének kézírata és egy Mikszáth-levél. — *Gulyás Pál: Könyvtári problémák.* (II.) Gyakorlati vonatkozású fejtegetések a könyvtárakról, mint a közműveltség jelentős tényezőiről.

Nagyág. 1917. évf. 25. sz. — *Hamvai Lenke* — hosszabb cikkben — Surányi Miklósnak A trianoni páva c. regényét ismerteti és bírálja. A trianoni páva La Bouche Friderike marquise-t szimbolizálja: a pompás, a hiú, a szeszélyes, bécsivé lett francia nőt, akit egy fiatal Domoszlay könnyelműsége egy középkorú Domoszlaynak juttat... A tárgyat érdekes korból vette a szerző. A XIX. század elejét, a Napoleon utáni kort festi benne aprólékos tudással... Sokszor emlékeztet Mikszáthra egy-egy kedves, tréfás formában komolyat mondó megjegyzésével... Hibájául róható fel a cselekmény szinte megcsontításszerű hirtelen megszakítása és a sokszor egészen felesleges, nem épen korfestésre használt erotikus színezés.

Népművelés. 1917. évf. 4. sz. — *Vithalm Irén: Arany János mint tanító* címen A. levelei s prózai dolgozataiból vett idézetek alapján A-t mint tanítót jellemzi.

Népszava. 1917. évf. 61. sz. — *Arany János és Tisza István.* (Vezércikk.) A parasztság törzséről hajtott költő, a magyar paraszt életének és vágyódásainak a legremekebb énekes, nem tudott soha a magyar néphez eljutni. Aranyt csak az olvashatja, aki meg tudja fizetni a drága díszkiadások adócenzusát.

Néptanítók Lapja. 1917. évf. 22. sz. — *Dluhopolszky Bertalan: Gárdonyi mint paedagogus.* Utalás arra, hogy Gárdonyinak Az én falum c. munkája sok, pedagógiailag értékesíthető megfigyelést és gondolatot tartalmaz.

Nyugat. 1917. évf. 11. sz. — *Babits Mihály: Ágoston.* Szent Ágoston vallomásai Vass Józseftől származó magyar fordításának — tanulmány-szerű — bíráló ismertetése. — *Ady Endre* Mariay Ödönnek Aranyszájú Zongh c. könyvét ismerteti. «... Olyasvalaki jött e könyvvel és e könyvben, akire figyelniünk kell.» — *Barta Lajos* Surányi Miklósnak A trianoni páva c. regényét bírálja. Surányi regénye rendkívül bő történelmi tanulmányra vall... De... készütsége túl bőven kér és kap helyet a regényben, szinte előnti azt... Valószínű, hogy Surányiban sok képesség van mai, reális életünk feldolgozására, de ennek úgy látszik ellentmondanak

a múlt idöket kutató hajlamai». — *Lesznai Anna* Balázs Bélának Játékok c. munkájáról s általában minden írásáról azt tartja, hogy «a valódi és értékes mesetalajban gyökeredznek... Mintha megettük végtelen száalak volnának kifeszítve, erős hálója egy egyéneken és műveken túlterjedő meseszövetnek. Versei, embersorsai, képei mind ebbe az alapba fonódnak, ez a meseperspektíva mélyíti gyakran nagyon széppé mondanivalóját. (E kötet egyik darabját a «Fából faragott királyfi» c. táncjátékot Bartók Béla megzenésítette. Bemutatták a M. k. Operaházban 1917 május 12-én. Az előadás kritikáját l. a napilapokban. A Nyugat 1917. évf. 11. sz.-ban Bálint Aladár írt róla.)

U. i. 12. sz. — *Erdély Jenő: Mariay Ödön novellái.* Az Aranyszájú Zongh c. kötet ismertetése. «A tárgybeli elvonatkozottság és a stílusbeli ködösség nem áll jól az egészséges gondolkozású, elegáns magyarságú Mariaynak.» — *Tóth Árpád* Sas Edének A fehér város c. verskötetét bírálja. A kötet, a benne első helyen közölt, hasonló felírású költeménytől kapta címét. Sok szeszélyes asszociációjú, modern „zenialitású“ költőnk tanulhatna Sas Ede szolid művü konstruálási módjából. — *A Nyugat hirei*-ből megtudjuk, hogy Fenyő Miksát, a Nyugat egyik szerkesztőjét a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége igazgatójának választotta s e miatt megvált szerkesztői tisztjétől, melyet helyette Babits Mihály vállalt el.

U. i. 13. sz. — *Kosztolányi Dezső: Szomorj Dezső.* Az Élet Diadala c. elbeszélés-kötet alkalmából. Sz. D. katexochén regényes író; tárgyban, érzésben végletes: hihetetlenül finom és hihetetlenül közönséges. Inkább germán, mint francia. Stílusa: zene. Magyarsága csak újszerű, de nem igaz, hogy magyartalan. — *Tóth Árpád* ismerteti Vér Mátyás regényét (Az árnyék), *Barta Lajos* a Benda Jenőét (Circe).

U. i. 14. sz. — *Szomorj Dezső: A Sapho üdvözlése.* Daudet Saphójának Kéri Pál-féle fordítása alkalmából gyermekkori emlékeit eleveníti fel, mikor Daudet regényét a pad alatt olvasta: «A legszebb fiú, aki voltam és sima veres fejem az iskolai pad fölött lehajlott előadásközben, a térdem irányában»; «keserü megfigyelő, fekete Maywald», a piarista tanár, lecsapott rá, s a könyvben ilyen feljegyzéseket talált: «A szemérmelenség négy főistene: Phallus, Priapus, Bacchus és Merkur stb. «Látni való, micsoda ártatlan dolgok ezek.» Mindamellet — kicsapták; holott Sz. D. bizonyára meg van győződve róla, hogy jutalmul azonnal legalább is főigazgatóvá kellett volna kinevezni. Daudetnak is elpanaszolta az esetet: «Sok embernek nem lett volna szabad eljönnie Nazarethből. Főleg nem Magyarországra és főleg nem a piaristákhoz.» (E bájos kijelentéssel kétségkívül sokan egyetértenek, épen Sz. D.-re vonatkozólag. De csudáljuk, hogy a Nyugatnak ehhez egy szó megjegyzése sincs. Mert hogy ilyen perverz alkalomból rugghasson egyet valaki Magyarországon, s ilyen erkölcsi indokolással célozghasson zsidó felsőbbbségre, azt csak abban az esetben engedhetné meg a Nyugat, ha erkölcsi beszámíthatóságra maga sem aspirálna, vagy ha kimondottan zsidó, nem felekezeti, hanem zsidó nemzetiségi folyóirat akarna lenni, oly formában, amely a nem-zsidó

magyarság egyenes provokálását célozná.) — *Bálint Aladár*: Szilágyi Géza novelláskötetét (Ördög nyája) ismerteti.

Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. 1917. évf. 17—18. sz. — *Mindszenti* kifogásolja az Aranykoszorú c. alkalmi kiadvány nyomdai kiállítását s elismeréssel méltatja Négyesy Lászlónak Arany c., az ifjúságnak szánt műve alaki és tartalmi jelességeit.

Pædagogiai Értesítő. 1917. évf. 4. sz. — *Gyulai Ágost*: *Quem dii odere*... A szerző a dolgozatában azt fejtegeti, hogy véleménye szerint Arany János a «Tanári jubileumra» c. költeményét — nem mint Vécsey Tamás egyik jegyzete sejteti, Vandrák András eperjesi tanárnak, hanem — Szigeti Wargha János egykori nagykőrösi főgimnáziumi igazgató huszonöt éves tanári jubileuma alkalmából írta.

Pester Lloyd. 1917. évf. 171. sz. — *J. Turóczi-Trostler*: *Geschichte des deutschen Theaters im alten Buda u. Pest*. Kádár Jolánnak a budai és pesti német színház története 1812-ig c. művét méltatja. (E mű ismertetését l. folyóiratunk: 1915. évf. 153. l.)

U. i. 184. sz. — *Ernst Goth*: *Neue ungarische Romane* címen ismer-teti Surányi Miklósnak: A trianoni páva c. regényét, Kálnoki Izidornak: Klárka doktor és Lakatos Lászlónak: Két regény c. művét.

Pesti Hírlap. 1917. évf. 35. sz. — *Szász Zoltán*: *A dollárpapa* címen ismerteti Gábor Andor ilyecímű drámáját. «Társadalom-kritikai Szatirikus eseményhalmaz.»

U. i. 49. sz. — *Nagy Balázs*: *Háborús dalok*. Adatközlés.

Pesti Napló. 1917. évf. 104. sz. — A Magyar Arcképek c. rovatban *Schöpflin Aladár* ír *Tóth Árpádról*. A mai fiatal nemzedék egyik leg-finomabb, legmélyebb zengésű és legpregnansabban kifejeződő egyéniségű lírikusa. A közönség örömmel fogadta néhány év előtt Hajnali szerenád c. könyvét, Lomha gályán c. új kötetét is szeretettel olvasgatja. Nála messzevidéki, trópusi tájkép-motívumok, a magyar táj színei és hangulatai, a városi élet motívumai, természettudományi és technikai jelen-ségek kerülnek a vers szolgálatába, a rímeiben is sokszor van bizonyos fantasztikum. — *Tóth János*: *Arany János rimezése*. (Vers.) Az Irodalom-rovatban *Kafka Margit* bírálja Várnai Zseni Gracchusok anyja c. vers-kötetét. Komoly, szép, erős és egész emberlélek mutatja itt magát. E ver-sekben maguk az igazságok hatnak, lázítanak pusztá egyszerűségükben.

U. i. 108. sz. — Hosszabb nekrológ *Tömörkény Istvánról*. Az Ólom-katona c. apró remekművéből pl. akármely külföldi megismerheti a magyar paraszt lelkét. A multhoz, a patriarkális idilli régi magyarsághoz tartozott a tárgyai megválasztásában s kegyeletes hajlamainál fogva. Tömörkény az Alföld elbeszélője. A bölcs szegedi halászokat ő szólaltatta meg először és valóságos vízi romantikát teremtett.

U. i. 110. és 111. sz. — *Hatvany Lajos*: a tárca-rovatban bírálja Császár Elemérnek Shakespeare és a magyar költészet, továbbá Kéký Lajosnak Tanulmányok Arany János epikájáról c. könyvét.

U. i. 112. sz. — *Liptai Imre*: «*Elfogy a fény.*» *Tömörkény Istvánról*. Az író méltatása. Nála jobban senki nem látta a magyar népet. Messze élt a pesti művek és üzemek munkájától, a szenzációk motorját nem vezette. Egy arcvonásból rekonstruálta az embert, egy sóhajtásból lelkivilágát, egy szóból a drámát. Egy-két levele töredékét is közli a szerző a tárcában.

U. i. 113. sz. — *Hatvany Lajos*: *Van vagy nincs*. A művészi fejlődés csak az írók életrajzíróinak képzeletében van meg. A művésznak nem a művészi moralitást, hanem borzongó tisztelettel a művészi fatalitást kell tisztelnie. A magasra kitűzött cél és a művészi komolyság épp oly veszély, mint a könnyelműség és az olcsó siker. Vagy épp oly üdv. Egyetlen művészi törvény az a töredelmes és alázatos beismerés: van, akinek van és van, akinek nincs. — *Lengyel Ernő*: *Hanna*. Szini Gyula új novellás könyvének bírálata. A lebilincselő Szini-novella példa rá, mennyi leg-belsőbb élet gomolyodik a meseszöveg robbantási felületén.

U. i. 117. sz. — *Kosztolányi Dezső*: *Igy láttátok ti!* (*Karinthy Frigyes könyve.*) Karinthy ebben a könyvében a háborús irodalmat szedi széjjel s az írókon keresztül a háborút is. — (*hl.*): *Irodalmi közbeszólás* címen polemizál Tolnai Vilmosnak az Irodalomtörténet 1917 márc.—ápr.-i számában megjelent Arany J.: Letéshem a lantot c. verséhez közleményével. «Nem az vagyok, ki voltam egykor», úgymond — nem idézet Horatiusból.» *N. n.*: Kassák Lajos: Új költők könyve c. antológiáját bírálja. A *Tett* s a *Ma* a régi líra által tudatosan elnyomott dolgait az életnek törekednek újra meghódítani a költészetnek. Az egyetlen értékes költő a harmincéves húszévesek közt Kassák Lajos, a többiek csak «jól hasbarúgták az eddigi formákat.» Azt tanácsolja neki, kergesse el társaságát.

U. i. 118. sz. — «*A Tündérlaki-leányok*, *Berlinben* c. beszámol a darab ottani előadásáról és néhány német lap bírálatából közöl szemelvényt. — *Salgó Ernő*: *Pártütő angyalok*. Tárca Anatole France könyvéről, regénye magyar fordításának megjelenése alkalmából.

U. i. 123. sz. — (*hl.*): *Közbeszólás. Német-magyar kultúra*. Az Akadémia Arany-ünnepén intelom hangzott el, hogy a magyar nyelv rekonstruálásától s az idegen szellemtől óvakodni kell. Nem az idegenszerűnek mondott, bár csak újszerű irodalmat, hanem tudományos életünket fertőzte meg a német csatorna.

U. i. 126. sz. — A Magyar Arcképek-rovatban *Schöpfung Aladár* ír *Bródy Sándorról*. Bródy minden írásában közszemlére tette ki magát. Volt ebben némi kacérság s egy kis affektáltság is, egocentrizmus. Jókai szellemének hatása alatt állt, impresszionista természet. A francia és orosz naturalizmus két pólusa közé került és állhatatlanul, pillanat, hangulat, szeszély szerint hanyódott a két véglet között. Hangulata, szeszélye tükröződik írásai minden lapján. Az írással járó veszélyeséget nem szereti. Nincs meg benne a munka morálja. Az egykorúak közül ő adott leg-többet. Csirákat adott, amelyekből az utána jött fiataliságban egész irodalom

keletkezett. Nélküle mint előzmény nélkül nem lett volna elképzelhető sem Molnár Ferenc, sem Ady Endre s az egész új irodalom szabadabb és szabadosabb levegője számára ő nyitotta ki az ablakokat. Nincsenek fejlődési fokai, a maradandó fiatalságot kapta.

U. i. 128. sz. — K. D.: Tömörkény-ulca. Szeged az író nevééről utcát nevezett el, ez Budapesten is kívánatos volna.

U. i. 130. sz. — Hatvany Lajos: Örök naturalizmus. Az alkotónak el kell lesnie az élet sajátos vibrációját, hogy a műben töretlenül és frissen továbbrezgessen. Friss érzék az életjelenségek folytonos remegése iránt. Ezért hat mint valóság az *Odyssea*, a *Divina Commedia*, Goethe stb., ezért annyira naturalista. Vörösmarty Két szomszédvára valószínűbb és érzékelhetőbb középkor, mint az óvatos pszichológiájú s epozsi állítólagos hitelre támaszkodó Aranyé. A művészi igazság nem egyéb, mint csak a teremtő természet formáit — s nem tartalmát — követő szabad kitalálás. — *Dutka Ákos: Ismerlek Cäsar! és Villányi Andor: Attak c. könyvéről.* Az utóbbi molnár-ferences.

U. i. 144. sz. — Thoroczkai-Wigánd Ede Öreg csillagok c. könyvének ismertetése főleg székely hagyományok s hiedelmek az égabrosz csillagairól.

U. i. 165. sz. — Lakatos László: Őszi utazások a vörös postakocsin. Krúdy Gyula ilycímű új regényét ismerteti.

U. i. 168. sz. — Hatvany Lajos: Hangyaboly. Kaffka Margit ilycímű új könyvének ismertetése. A mese sokfelé kap épúgy, mint K. M. nyugtalanító mondatai. Fárasszó, szédítő olvasmány, pedig K. tud írni, csak elsiet a dolgot.

U. i. 177. sz. — Kubinyi Ernő: A királyné. Kabos Ede ilycímű novelláskönyvének ismertetése. Mindig kerek, érdekes és vonzó a meséje s az öntudatos művész biztosságával szövi a mese fonalát, alakjai époly közel állnak az olvasó szívéhez, mint az íróéhoz. Stílusa friss és tiszta, előadási művészete sokoldalú.

U. i. 186. sz. — Hatvany Lajos: Schöpflin Aladár. Schöpflinnek *Magyar írók* c. tanulmánygyűjteménye megjelenése alkalmából Sch. írói és kritikai fejlődését rajzolja. A régebbi kritikával szemben ő hirdeti először és legnyomatékosabban az új költői törekvések szükségszerű, törvényszerű létjogosultságát, a változott világok változott íróit és irodalmát. Ez a Schöpflin-féle kritika legnagyobb érdeme. Ami hiánya van, az az ő kritikájának lényéből önként folyik. Az alakok elsikkadnak a milieu-magyarításban, sőt a milieu-rajz se mindig hív. Műélvezői gyönyörűségét pedig nem igen tudja tolmácsolni.

Protestáns Egyházi És Iskolai Lap. 1917. évf. 25. sz. — Balatoni: Falusi levél. A szerző a protestáns temetéseken itt-ott szokásos verses búcsúztatók ízléstelenségét hangoztatja.

U. i. 30. sz. — Fiers Elek: A kálvinista pap torzképe a pesti utcán. Felszólalás a Nyugat plakátja miatt, mellyel Móricz Zsigmondnak A fákllya c. regényét hirdette. A cikk a regény bekezdését is kifogásolja, a benne szereplő kálvinista papról írottak alapján.

Sárospataki Hírlap. 1917. évf. 23—24. sz. — *Kálniczky Géza: Tompához írt levelek.* (Folyt.) Adatközlés. Orbán Ferencnek Ragályból 1868. Téli 14-én kelt levele. (Tompá M. Olajág c. munkájának részletes bírálata.)

Uj Idők. 1917. évf. 26. sz. — *Gesztesi Gyula: Elsárgult memoárok.* Részlet Vachott Sándorné Emlékirataiból. (A közölt rész szerint Vachott Sándornak «A külföld rabja» c. költeménye Lovassy Lászlóról szól.)

Uj Nemzedék. 1917. évf. 28. sz. — *Márkus László: Magyar írók* címen Schöpflin Aladár új könyvét ismerteti.

U. i. 30. sz. — *Jolsvai: A költő és a sorsharag.* Elmélkedés Gyóni Géza tragikus sorsáról s a magyar irodalmi viszonyokról. «Olyan magyar kritika, amely ha nem is tisztára esztétikai, de legalább annyira lelkiismeretes, hogy a nem rokonszenves személyiség művét is tudomásul vegye... nincs.»

Uránia. 1917. évf. 6—8. sz. — *ly.* részletesen ismerteti és elismeréssel méltatja Császár Elemérnek Shakespeare és a magyar költészet c. munkáját.

Világ. 1917. évf. 35. sz. — *Relle Pál* Gábor Andornak A dollárpapa c. komédiáját, — *Bálint Lajos* pedig Babits Mihálynak A gólyakalifa c. regényét ismerteti.

U. i. 50. sz. — *Böloni György: Kaffka Margit új regénye* címen K. M. Állomások c. regényéről ír: «A gazdag és mély analízis, a költői ékes beszéd, a jól alkalmazott lírai hang tesz jó jelessé K. M. regényét.»

U. i. 141. sz. — *Bálint Lajos* Biró Lajosnak Hotel Stadt Lemberg c. háborús regényét ismerteti. «B. L. regénye minden bizonnyal a legérdekesebb háborús regény, amely eddig eléünk került; az izgalmas történeten kívül lírájában, a háborútól való nagy visszaborzadásában s róla való gondolataiban adja számunkra a legkomolyabbat.»

U. i. 117. sz. — *Décsi Imre: Forró Pálnak Egy diákkor története* c. regényét bírálja. E regény a most divatos ösztinteségi műfajhoz tartozik; egy fiatal ember apró élményeinek története a legkisebb gyermekkortól egyetemi tanuló koráig «különös tekintettel» az erotikus élményekre. Természetes a nyelve is.

U. i. 153. sz. — *Miklós Jenő: Barta Lajos könyvei* címen Az élet arca c. könyvéről ír. B. könyveiben az élet arca emberi cselekvésekben nyilatkozik meg. Tolla az élet drámai képeit sűríti egymás mellé. Alakjainak szenvedését rajzolva, falusi esték stb. leírásaiban erős lírai tehetsége mutatkozik. Néhány tájképe gyönyörű. — *Kósa Miklós: Czinzeri és Czinzera* címen Barta L. ilycímű novellás kötetét ismerteti. Történetei bizonyos mértékig figurális történetek, gonddal, szeretettel és elmélyedéssel kiképzett alakokéi. Elhatározott végzetű emberek az övéi s a történet úgy fut a nyomukban, mint az árnyék.

U. i. 187. sz. — *Gajáry István: Szögyéni-Marich László országbíró emlékiratai.* Tárca-ismertetés.